

CEP UNIVERSITESI

Türkiye'de Fotoğraf

ENGIN CIZGEN

Iletişim Yayınları

CEP ÜNİVERSİTESİ

Türkiye'de Fotoğraf

ENGİN ÇİZGEN
ESFIAP / Fotoğraf Tarihçisi

İletişim Yayınları

İletişim Yayınları

CEP ÜNİVERSİTESİ

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Murat Belge
Genel Yayın Yönetmeni: Fahri Aral
Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı
Yayın Danışmanı: Ahmet İnsel

Yayın Kurulu:

Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Murat Gültekingil,
Ahmet İnsel, Erkan Kayılı, Ümit Kıvanç
Tuğrul Paşaoğlu, Mete Tunçay

Görsel Tasarım: Ümit Kıvanç
Kapak İllüstrasyonu: Gürcan Özkan
Dizgi: Maraton Dizgievi
Sayfa Düzeni: Hüsnü Abbas
Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Ayhan Matbaası (kapak)
İletişim Yayıncılık A.Ş. • Cep Üniversitesi 65 • ISBN 975-470-225-X

1. Basım: İletişim Yayınları, Şubat 1992.
© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1992
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 34400
Cağaloğlu İstanbul, Tel. 516 22 60 - 61 - 62

YAZARIN ÖTEKİ ESERLERİ

Türk Fotoğraf Yıllığı, Yeni Fotoğraf Dergisi, İstanbul, 1978.
Türk Fotoğraf Yıllığı, Yeni Fotoğraf Dergisi, İstanbul, 1980.
Photography in the Ottoman Empire, 1839-1919, Haşet Kitabevi, İstanbul, 1987
Photographer / Fotoğrafçı Ali Sami, 1866-1936, Haşet Kitabevi, istanbul, 1989.

Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla gelişiyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor.

İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş , Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programı"nı tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını lise ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir mesleki eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

İLETİŞİM YAYINLARI

İçindekiler

SUNUŞ 7

I. BÖLÜM
Başlangıç 8

II. BÖLÜM
Fotoğraf Dünyaya Armağan Ediliyor 13

III. BÖLÜM
19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu 17

IV. BÖLÜM
Osmanlı İmparatorluğu'nda
Fotoğrafın Duyuruluşu 22
İlk Gezgin Fotoğrafçılar 23
Manzara Fotoğrafçılığı 31
Çevre Fotoğrafçılığı 32
Sosyal Yaşamın Belgelenmesi 37
Basın Fotoğrafçılığı 62

V. BÖLÜM
Cumhuriyetin İlk Yılları 75

VI. BÖLÜM
Cumhuriyet Dönemi Fotoğrafçılığı 78
Dernekler 85
Eğitim 87
Yayınlar 88

BİBLİYOGRAFYA 96

SUNUŞ

Araştırma ve bu araştırmaların sonucunu yazılı bir biçimde aktarma büyük sorumluluk isteyen bir iş. Yaşamını bu amaca yönlendirmiş bir insan olarak bunun bilincinde olduğuma inanıyorum ve tüm yazılarımda objektif kalmayı bir görev sayıyorum.

Geçmişle ilgili araştırmalar sonu gelmeyen bir bilgilenmenin başlangıcı. Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğraf ile ilgili çalışmalarım her geçen gün yeni bir boyut kazanıyor. Bulunan yeni bilgiler, detaylarda yapılan değişiklikler, farklı ufuklar açıyor.

Bu çalışmalarımda beni destekleyen, yardımcı olan tüm dostlarıma ve konumla ilgili bilgileri kendi arşivlerinden esirgemeden aktaran dünyadaki fotoğraf tarihi ile uğraşan gönüldaşlarıma teşekkürü bir borç biliyorum.

Başlangıcından günümüze ışığı görüntüye dönüştürenlere saygıyla...

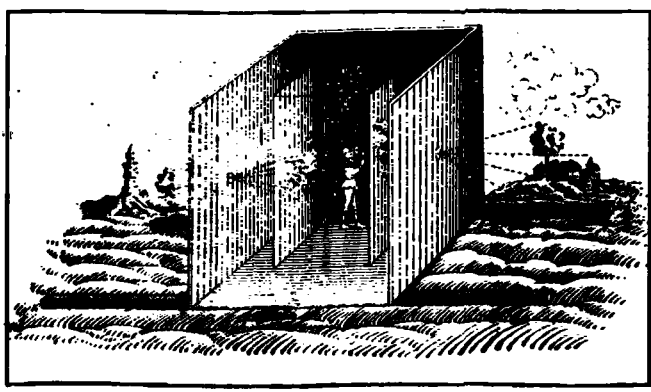
Engin Çizgen, 1992

BİRİNCİ BÖLÜM
BAŞLANGIÇ

Mağara duvarlarına çizilen ilk resimler, insanların yaşadıkları zamanı ve mekânı belgeleme duygusunu ortaya koyuyor. Mısır'daki mezar freskleri de, günümüze kadar ulaşan mağara resimleri gibi bize çağlarından bilgi aktarıyorlar.

Bulunuşunun dünyaya duyurulduğu 1839 yılına gelinceye kadar fotoğraf, İ.Ö. 4. yüzyıldan başlayarak, optik, teknik ve kimyasal pek çok aşamadan geçti. Fotoğrafın tarihine baktığımızda, bu geçmiş onun bir rastlantı sonucu değil, gerçek bir gereksinme sonucu ortaya çıktığını gösterir.

İ.Ö. 4. yüzyılda, Aristoteles'in bir yüzey üzerine görüntü düşürdüğü bilinmektedir. Bu yüzey karanlık bir odanın duvarıdır. Tam karşısında bulunan duvarın ortasındaki delikten giren ışık, dışarıdaki manzaranın ters görüntüsünü bu duvar üzerine yansıtır.

Büyük boy *Camera Obscura* (1646). Çizim: Semih Poroy

Arap matematikçi ve bilim adamı Alhazen, İ.S. 10. yüzyılda, Basra Körfezi'nin bol ışıklı manzarasını gün boyu izleyerek, güneşin doğuşundan, batışına kadar duvardaki ters görüntünün geçirdiği değişimleri not eder. *Camera Obscura*, çıplak gözle zorlukla izlenebilen güneş tutulmasını izleyebilmek için, Alhazen tarafından ilk kez kullanılır.

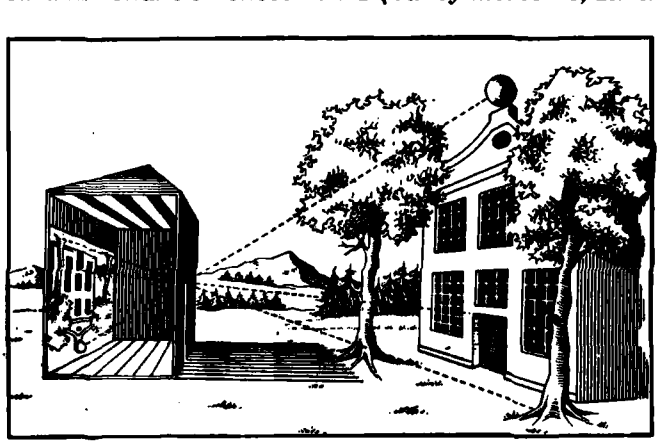
Avrupa'da ise, optik kullanımın ilk yılları olan 13. yüzyılda Alhazen'in bu çalışmaları bilinir durumdadır. Yine de *Camera Obscura*'nın, pratik bir araç durumuna getirilebilmesi için uzun bir süre gerekmektedir.

1420 yıllarında mimar, heykeltraş ve matematikçi Filippo Brunelleschi, bu büyük karanlık oda içine yansıyan görüntünün bir yüzeye çizimi ile, perspektifi doğru kullanma olanaklarını araştırır.

Gentile de Fabriano, 1423'de karanlık odanın yansıyan ışığından yararlanarak, *Camera Obscura*'yı renkli çizimlerinde araç olarak kullanır.

1544'de Alman matematikçi Gemma-Frisius, *Camera Obcura*'nın şemalarını çizer.

1550'de Milano'lu Giralomo Cardano, *Camera Obscura*'nın önüne eklenecek bir dışbükey mercekle, daha

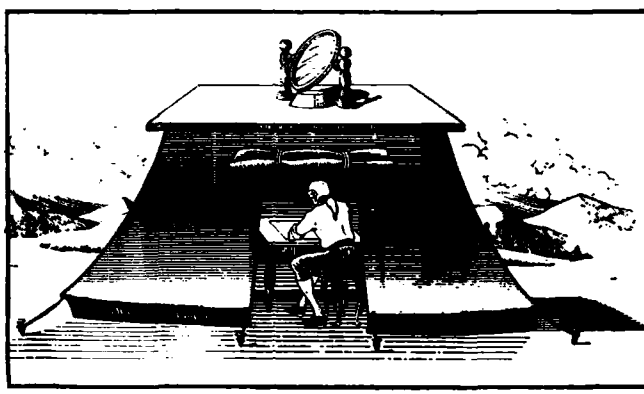
Camera Obscura'nın çalışması. Çizim: Semih Poroy.

parlak ve net bir görüntü elde edilebileceğini açıklar.

Venedik'li Daniello Barbaro, perspektif hakkında yazdığı kitabında, duvardaki deliğe eklenecek ikinci bir dışbükey mercekle, oda içine yansıyan görüntünün daha da renkli olacağını ve bütün dışarıdaki hareketleri gösterecek duruma geleceğini söyler.

1558'de Giovanni Battista della Porta, yalnız çift mercek eklenmesiyle değil, oda içi büyüklüğünün hesaplanması sonucunda, çizim yapmak isteyenlere daha net görüntü ile çalışma yöntemlerini gösterir.

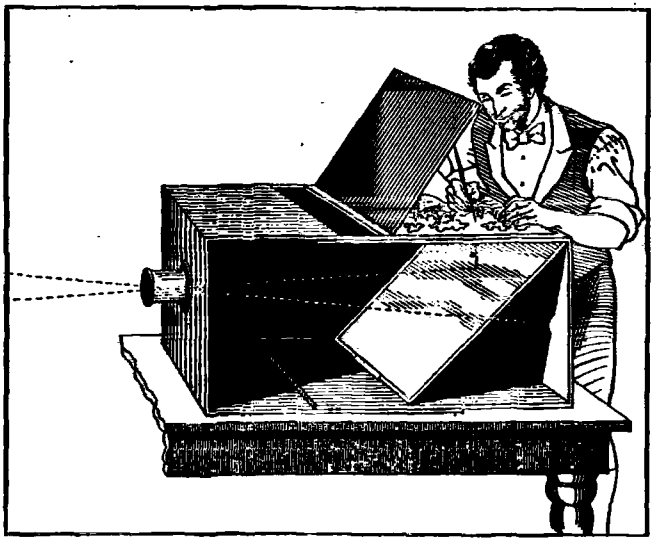
1604'de Johannes Kepler, aynalarla yansımanın fizik ve matematik kurallarını bulur. 1620 yılında da tarlaya kurduğu siyah çadırda, aynı *Camera Obscura* sistemini uygulayarak, aynalarla yansıttığı görüntüyü bir tabla üzerine düşürerek çizimlerini yapar.

18. yüzyıl ressamları, doğa resimlerinde, geniş alanlara kurdukları çadırların içinde, Camera Obscura aralığı ile perspektifli doğru çizimler yaptılar. Çizim: Semih Poroy.

Zamanla *Camera Obscura*'lar küçültülerek taşınabilir duruma getirilir. Artık çizimler bu araçların üzerinden bakılarak yapılabilmektedir.

1685 yılında Alman Johann Zahn, ilk refleks *Camera Obscura*'ları hazırlar. Merceklerin karşısına, kutunun içine 45 derecelik bir açıda yerleştirilen ay-

19. yüzyıl başlarında, küçültülmüş *Camera Obscura* ile bir ressamın resim çalışması. Önde bulunan mercekten giren görüntü, kutu içine 45 derece açıyla yerleştirilmiş aynadan, kutunun üzerindeki buzlu cama yansıyor. Çizim: Semih Poroy.

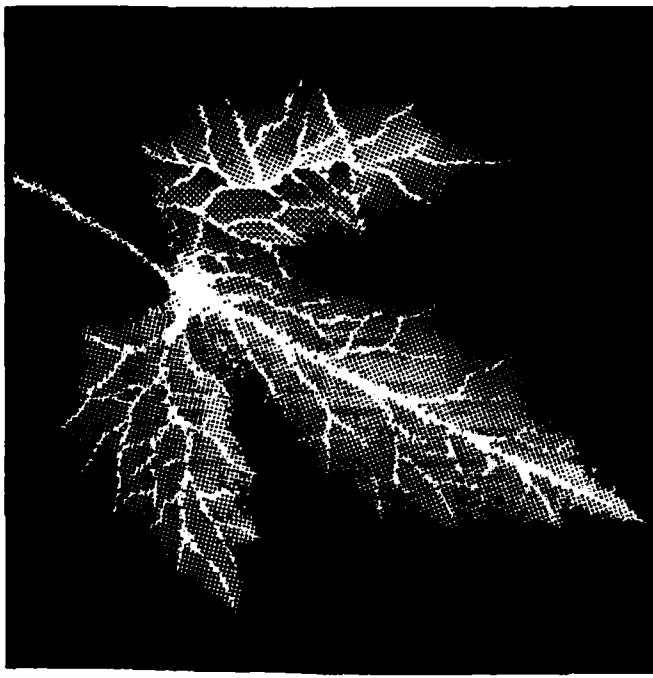
nalarla kutunun üzerindeki buzlu cama yansıtılan görüntü dışarıdan izlenebilir duruma gelir. Ve görüntü artık ters değil, düzdür. Bu gelişmiş araçla, yansıyan objenin kenarlarının çiziminden *Siluet* resimler elde edilir.

Tüm bu çalışmalar aslında yalnızca görüntüyü yansıtabilme ve çizimle elde edebilme özelliği taşımaktadır. Tıpkı görüntü, bir yüzey üzerinde kalıcı duruma gelememektedir.

Güneş ışığının insan teni üzerindeki karartma etkisinden yola çıkan Alman fizikçi Johann Heinrich Schulze, 1725 yılında fosforla ilgili çalışmalar yaparken, tebeşiri, içinde çözünmemiş gümüş bulunan nitrik asitle karıştırır. Bir şişe içine koyduğu bu karışımın güneşe dönük yüzünün karardığını, güneş görmeyen tarafta ise, beyaz karışımda hiçbir değişikliğin

olmadığını görür. Bu deney yeni araştırmaların başlangıcını oluşturur.

1798'de Thomas Wedgewood, güneş ışığı altında bir deri parçasına sürdüğü gümüş nitratın üzerine, daha karışım nemli iken bir ağaç yaprağı yerleştirir. Bu yaprağın damarları altında kalan yerler gün ışığından daha az etkilendiğinden, görüntüde açık renkli, yaprağın damarları dışında kalan bölüm ise koyu renkli olarak belirir. Ancak bu desen ışığın etkisi ile bir zaman sonra kaybolur.

Wedgewood metodu ile bir yaprağın görüntüsünün elde edilmesi. Çizim: Semih Poroy.

İKİNCİ BÖLÜM
FOTOĞRAF DÜNYAYA ARMAĞAN EDİLİYOR

18. yüzyılda İngiltere, coğrafi konumu nedeniyle, Batı Avrupa'nın serbest ticaret merkeziydi. Tarımsal ve hayvansal ürünleri işleyen tezgahlar, gerek nitelik, gerekse nicelik bakımından gelişmişti. Yeni bulgular büyük bir ilgi ile izleniyordu. Ülke, iç kısımlara kadar ulaşım olanağı sağlayan nehirlerin ve limanların ülkesiydi. Sermaye, eğitilmiş emek, gelişmiş tarım, hammadde zenginlikleri gibi birikimler İngiltere'de ekonomik,teknolojik ve sosyal değişikliğe neden oldu.

İlk gelişmeler dokumacılıkta uygulandı. Tahta tezgahların yerini metal teknolojisi ile elde edilen makineler aldı. İnsanlık tarıma dayalı kültürden endüstri çağına geçmeye başladı. Batı Avrupa'da oluşan bilimsel ve teknik birikimin birbirine olan zincirleme etkileri, yeni teknolojilerin doğmasına neden oldu. Gelişen endüstri çağı, kendi hizmetindeki küçük buluşları da getirdi. Ve 19. yüzyıl bu teknik buluşlar ve gelişmelerin hiçbir yüzyılda olmadığı kadar yoğun olarak ortaya çıktığı bir dönem oldu. Her yeni bulunan araç, yeni endüstrilerin kurulmasını ve yardımcı olacak pek çok buluşun yapılmasını gerektirdi. Bisiklet, daktilo, dikiş makinesi, fotoğraf, telgraf, telefon, elektrik, otomobil bu yüzyılın buluşları olarak tarihe geçti. Yaşamdaki bu değişiklik ve gelişme pek çok sanat dalını da etkiledi.

Fotoğraf, 19. yüzyılın buluşu olarak uzun ve zorlu bir yoldan geçtikten sonra, ilk kez kalıcı görüntü elde edildiğinde, teknik keşfi tamamlanmış oldu.

Fransa'nın Chalon sur-Saône kentinde yaşayan Joseph Nicephore Niepce, ilk kalıcı görüntüyü 1826 yılında, evinin penceresinden *Camera Obscura* ara-

cılığıyla 8 saat poz verdirerek, bir plaka üzerine saptamayı başardı. Bu görüntü ile birlikte, fotoğrafın o güne kadarki gelişmelerini oluşturan tüm zincirin halkaları birbirine bağlandı.

Fotoğrafın doğuşunu teknik ve sanattan ayırmamız olanaksızdır. Bilim ve sanat fotoğrafın doğuşunda olduğu kadar hiçbir buluşta birlikte olmadılar.

1829'da Niepce Louis, Jacques Mande Daguerre ile ortak oldu. Birbirlerine araştırmaları ile ilgili bilgileri aktarmaya başladılar. Elde ettikleri son bilgilerin deneylerini daha çok Niepce yapıyordu. Üç yıl sonra öldüğünde, en son bilgiler Daguerre'in elindeydi artık. Daguerre, çalışmalarını sürdürerek elde ettiği sonuca adını verecek duruma geldi.

10 Ağustos 1839'da Fransız Bilimler Akademisi'ndeki toplantıda fotoğrafın bulunuşu François Arago tarafından bütün dünyaya duyuruldu.

"Sayın Baylar, doğa ışık aracılığıyla bir yüzeyin üzerine geçirildi". 19 Ağustos 1839, Pazartesi öğleden sonra saat 3'de Fransız bilim adamı François Arago, Bay Daguerre'in yeni buluşu *Daguerreotype*'i kalabalığa yukarıdaki cümlelerle açıklıyordu.

Fotoğrafın bulunduğu yıllarda matbaa ve baskı tekniği gelişmediğinden, bunları yayın organlarında ve kitaplarda göstermek olanaksızdı. Bu çekimler, fotoğrafçı-ressam işbirliği ile aynen yeniden ressamlar tarafından fotoğraflara ara tonlar verilerek çizildi. Uzun poz süresi nedeniyle hareket halindeki canlıların girmediği fotoğrafı, kuruluktan ve sıkıcılıktan kurtarmak için ressamlar çizimlerine insan ve hayvan figürleri kattılar. Fotoğraftan tekrar çizim yolu ile hazırlanmış ilk kitap *Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe (1840-1844)* adı ile Paris'te N.P. Lerebours tarafından yayınlandı. Bunlar Avrupa ve Ortadoğu'nun çeşitli yerlerinden fotoğrafçılarca saptanmış görüntülerdi. Basılan fotoğraf-gravürlerin sağ alt köşesine fotoğrafçının, sol alt köşesine ise çizim haline getiren ressamın adı yazıldı.

O günlerde elle resmedilmemiş bir görüntüyü, ışık yardımı ile bir yüzeye geçirebilmek hayal edilemeyecek bir şeydi. Bu buluş, sanatçının fırçasını kullanmadan elde ettiği yeni bir resim yapma tekniğiydi.

Artık bu yeni buluş, tüm dünyaya dalga dalga yayılıyordu. İngiliz William Henry Fox Talbot'un negatif-pozitif sistemi ile elde ettiği görüntülerin adı da *Calotype* yada *Talbotype* diye adlandırıldı.

Gaspard Félix Tournachon Nadar fotoğrafçılığa başladığında, Fransa'da pek çok ressam, gravürcü ve heykeltraş, fotoğrafın gördüğü ilgiye büyük tepki göstermekteydiler. Yalnızca ekonomik nedenlere dayanmayan bu tepkinin asıl nedeni, fotoğrafın sanat dünyasındaki etkinliğinden kaynaklanıyordu. Ünlü portrelerin fotoğrafçısı haline gelen Nadar, 1900'de *Quand J'étais Photographe* adlı bir kitap yazdı.

1854 yılında fotoğraf makinesine birkaç objektif

ekleyen Disderi, tek yüzeyde nesnelerin birden fazla fotoğrafını çekme olanağını buldu. Bu buluşun adı *Carte-de Visite* oldu.

1856 yılında John B. Dancer *Stereoscope* makinesinin telif hakkını aldı. Çift olarak çekilen görüntü özel aracı ile seyredildiğinde, üç boyutlu bir derinlik görülüyordu.

1872 yılında Eadweard Muybridge, hazırladığı çok sayıda kamera setiyle atın ayak hareketlerini saptadı. O zamana kadar ressamlar, koşu sırasında atların dört bacağını da gerili biçimde havada tuttuğunu varsayarak resmediyorlardı. Fotoğraf aracılığıyla saptanan görüntüler ressamların yanıldıklarını ortaya çıkardı.

1888 yılında George Eastman'ın elde ettiği basit kutu makineler Kodak adı ile tarihe geçerek fotoğrafın yaygınlaşmasına neden oldu.

Fotoğrafın tarihi, doğru bakma ve görmeyi öğreterek, insanlık tarihinde de yerini aldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
19. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞU

Resim sanatında eski ve köklü bir geleneğe sahip olan Batı'da bu gelişmeler olurken, fotoğraf; geçmişinde perspektifsiz çizim, minyatürü yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'na nasıl geldi?

İmparatorluk'ta Batı tarzı resim ve realizme doğru yoğun olarak gidiş, 19. yüzyılla birlikte başladı. 19. yüzyıl Osmanlı'nın modernleşme çabalarına giriştiği bir dönemdi. İmparatorluğa matbaa 18. yüzyıl başlarında girmişti. 1727 yılında İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Çelebizade Said Efendi tarafından İstanbul'da ilk matbaa açılmıştı. İlk resimli kitap 1797'de basılmış olmakla birlikte, 19. yüzyılda bu modernleşme çabalarıyla Avrupa'dan getirilen coğrafya ve matematik kitapları da basıldı. Bu asır Avrupa'sındaki gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu'nu politik, kültür ve sanat, askeri ve ticari yönlerde de etkilemeye başladı ve Batı'ya dönük bir politikanın esas alınmasına neden oldu. Toplumun beğenileri değişti. Resim, mimari ve müzikte gelenekselin yanısıra, Osmanlı toplumunda elit zümreyi oluşturan entellektüel, bürokrat ve saray çevrelerine Batı zevki girmeye başladı.

Sultanların giysileri, altı yüzyıllık imparatorluğun geleneksel giyiminden ilk kez farklılaştı ve kavuk, kaftan, şalvar yerine, yandan şeritli pantolonlar, kırmızı fesler giyilmeye başlandı, ceketler de apoletlerle bezendi.

Donizetti, Mızıka-ı Hümayun'u bir Avrupa bandosu anlayışında yönetmek üzere çağırılmış, Osmanlı ordusu, Alman, İsveçli, İngiliz ve Fransız paşalarıyla ilginç bir görünüm almıştı.

Fotoğrafın bulunuşu yıllarında Osmanlı Sultanı olan II. Mahmud, Batı sanatına ilgi duyan bir sultandı. Batı müziği, piyano, Avrupa tarzı bando, orkestra, tiyatro, askeri yenilikler Osmanlı ülkesine onun saltanatı yıllarında girmeye başladı. Resimde yarım tonlar, ışık ve gölgeler, doğa resminde doğanın aynen resimlenmesi uygulanmaya başladı.

Pek çok konuda çalıştırılan Batılılar, dışarıda imparatorluğun tanıtımında olduğu gibi, Batı'nın bilgi ve tekniğinden yararlanılması gerektiği inancını, Osmanlı devlet adamlarına aşılamada da yardımcı oldular.

Eğitim ve mali konularda yeni düzenlemeler getirilirken, askeri alanda da modern bir anlayış getirildi. II. Mahmud, son zamanlarda gerilik ve tutuculuğun simgesi haline gelen Yeniçeri Ocakları'nı 1826 yılında kapattı.

Batılı hükümdarlar eskiden beri devlet dairelerine astırılmak ve birbirlerine hediye edilmek üzere resimlerini yaptırmayı adet haline getirmişlerdi. II. Mahmud resimlerini devlet dairelerine astıran ilk Osmanlı Sultanı oldu. 1836'da Selimiye Kışlası'na büyük bir törenle resmi asıldı. Sultan da törenleri izlemek için deniz yoluyla sarayından kışlaya geldi. O gece kışlanın içi ve dışı kandillerle donatıldı ve havai fişekler atıldı. Sultan ayrıca kendi resmini taşıyan bir nişan hazırlatmış ve *Tasvir-i Hümayun* adı verilen bu nişanı en sadık bildiği devlet erkânı ve ricalinin boyunlarına kendi eliyle takmıştı. Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa kuvvetlerine karşı çarpışacak olan Osmanlı ordusunun kumandanı Çerkez Hafız Mehmed Paşa'ya 1838 yılında moral olması için bir resmini gönderdi. Ancak bir süre sonra bazı tutucular halkı kışkırtmaya başladılar, her tarafta bunun dine aykırı olduğunu yaydılar. Sultan Mahmud'un ölümünden sonra bir süre bu resimlerin üstü perdelerle kapatıldı. Daha sonraları halk resme ve hatta fotoğrafa alıştığından, sultanların resimlerinin asılması da hoş görülmeye başlandı.

II. Mahmud'dan sonra sultanlığa gelen oğlu Abdülmecid zamanında da bu gelenek gelişerek sürdü. Sultan Abdülmecid'in görüp seyretmesi için, bir ressamın eserleri sarayda sergilendi. Franz Liszt, 1847'de sarayda bir konser verdi ve sultan tarafından bir nişanla ödüllendirildi.

Sultan, Samuel Morse'un telgrafı buluşu nedeniyle bir nişan ve ihtira beratı gönderdiğinde, Morse; "Sultan Abdülmecid, bu nişanı ve tebrikiyle icadımın değerini anlayan Avrupa'lı ilk büyük insan olmuştur" demişti. Sultanın bu davranışı aynı zamanda telgrafın dünyada ilk kez Osmanlı İmparatorluğu'nca tanındığının kanıtıydı. 1847'de bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nın yerindeki ahşap sarayda , bizzat Abdülmecid'in önünde imparatorlukta telgraf denemesi yapıldı ve Sultan ilk mesajı kurulan bu hattan gönderdi. Bu denemeden sonra da Edirne'ye kadar uzanan bir telgraf hattının kurulmasını istedi. Samuel Morse kendi ülkesinde buluşunun patent hakkını bu olaydan 7 yıl sonra alabildi.

Abdülmecid'den sonra sultanlığa gelen Abdülaziz, Osmanlı'nın Berlin sefiri aracılığıyla, 1863'de İmparatoriçe Augusta'ya, Abdullah Biraderler'in çektiği bir fotoğrafını gönderdi. Avrupa'yı ilk kez ziyaret eden Osmanlı Sultanı Abdülaziz aynı zamanda ressamdı. Oğlu son Halife Abdülmecid Efendi ise, Türk resim tarihinde yeri olan bir ressamdır.

Bu yüzyılda imparatorluk artık eski gücünde değildi. Avrupa devletlerinin desteğine gereksinimi vardı ve Babıâli bu zaafiyeti nedeniyle onlara karşı direnme gücü gösteremiyordu.

Devlet adamlarının bir sanayi hamlesi başlatma istekleri, demiryolu yapımı için giriştikleri çabalar, 19. yüzyılda gelişen ve ucuz üretim yapan Avrupa endüstrisi ve ticareti ile rekabet edebilmeye olanak vermedi. Çağın yenilikleri Batı'da başdöndürücü bir hızla yerlerini almaya başlamışlardı.

Çağı yakalamak için yenilenme çabalarına girmiş olan imparatorlukta değişiklikler daha çok Osmanlı

yönetiminden gelmekteydi. Halkın bunları kabullenmesi ve kullanması kendi süreci içinde olacaktı. Nüfusun çoğunu Müslüman halk oluşturmakla birlikte Osmanlı, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Araplar, Arnavutlar, Sırplar, Çerkezler gibi ayrı dinden milletlerin yaşadığı bir toplumdu.

Kur'an'da resmi yasaklayan bir ayet yoktur ve İslâm'da resim yapmak değil resimlere tapmak yasaklanmıştır. Türkler'in İslâmiyeti kabul edişlerinin ilk yüzyılında resim ve heykel yapıldı ve mezar taşlarına ölü ile ilgili kadın ve erkek figürleri kondu. Kur'an'da olmamakla birlikte, bazı hadisler canlı varlıkların resmini yapanların Allah'la yaratmada boy ölçüşmeye kalktıkları için kötü kişi olduklarını ve bu gibilerin kıyamet günü, yaptıkları tasvirlere can vermek zorunda kalacaklarını, bunu başaramayacakları için de cehennem azabı çekeceklerini belirtir.

Tıp, astronomi, mühendislik ve fen bilimleri konusunda yazılmış kitaplardaki figürler, çoğu kez gölge, ışık kullanmadan renklendirilmiş naif şeylerdir. Bu resimleri yapan kişiye hiçbir zaman ressam veya tasvirci denmemesinin, nakkaş denmesinin sebebi de, bu tür süslemelerin daha çok nakış olarak düşünülmesinden ileri gelmektedir.

1910'da İstanbul'da açılan ilk Müslüman fotoğrafhanelerden Resna'nın sahibi Bahaeddin Bey; "Tesettür, günah, haram korkusuyla mücadele etmek istediğim içindir ki, atölyemi İstanbul cihetinde kurmaya karar verdim" der. Sonuç olarak Müslüman halk arasında yaygın inanç resmetmenin yasak olduğu ağırlığındadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun halkından olan Yahudiler'in Musevi dininde ise tasvir kesinlikle yasaklanmıştır. "Ne yukarıda gökte, ne aşağıda yerde, ne de yerin altında suda bulunanın resmini yapma, onlara tapma ve hizmet etme. Çünki ben senin efendin ve tanrın kıskanç bir tanrıyım." (Çıkış 20/4)

İşte bu dini nedenlerle ilk fotoğrafçılar Müslümanlar ve Museviler arasından çıkmadı. Başlangıcında

fotoğraf, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman olmayanların uğraşı oldu. Bu topraklara gezginler yolu ile girmiş olan fotoğraf, öncelikle Hıristiyan dinine sahip topluluklar, Ermeni ve Rumlar tarafından başlatılmış oldu. Bu fotoğrafçılar, model olarak da Hıristiyanları kullandılar.

Ermeniler, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Elazığ ve İstanbul'da daha çok eczacı ve kimyager olarak bilinirlerdi. Bu nedenle *Daguerreotype*'e geçmeleri kolay oldu. Ayrıca Ermeniler Venedik'teki Murad-Raphaelyan Okulu'ndan sanat alanında çok şey öğrendiler. İmparatorluğun çeşitli yerlerinde yaşayan Ermeni aileler de çocuklarını İstanbul'a meslek öğrenmeye gönderirlerdi. Bu gençler, o dönemlerde yeni açılmış bulunan Ermeni fotoğrafhanelerinde çırak olarak çalıştılar. Ve bu gençler hemen hemen fotoğrafçılığı bir Ermeni tekeli haline getirdiler.

Ermenilerden sonra fotoğrafa yoğun ilgi gösteren Rumlar oldu. 19. yüzyılın sonlarında bazı Levantenler de fotoğrafla ilgilenmeye başladılar.

Ticaretle fazlaca ilgisi olmayan Müslüman halk için fotoğraf bir macera sayılabilirdi.

Sultan II. Abdülhamid anılarında; "Sıkıntılarımızın kökü Osmanlı erkeğinin, hakiki bir kıymet yaratmak üzere çalışmamasından ileri gelmektedir. Efendi mevkiinde kalıp başkasını kendi yerine kullanmaya alışmıştır. Onun için mühim olan yaşamak, hayatın zevkini çıkarmaktır. İsteğim üzerine Şeyhülislâm çalışmanın Allah tarafından tebcil edildiğini, katiyen haysiyetşiken olmadığını beyan etti. Bu beyanat mekteplerde de her vesile ile tekrarlanacak.

Gençlerimiz memur, asker veya ulemadan olmayı tasarlıyorlar; neden hiçbir Osmanlı büyük bir tüccar, mahir bir zenaatkâr veya bir fen adamı olmayı düşünmüyor? Ben de marangozluk sanatı ile meşgul olduğumdan, halka iyi bir numune sayılırım. Şimdiye kadar böyle çalışmaya alışılmamış olması pek yazık" diye düşüncelerini belirtir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA FOTOĞRAFIN DUYURULUŞU

İstanbul'da yayınını Türkçe, Arapça, Fransızca sürdüren *Takvim-i Vekayi* gazetesinin 28 Ekim 1839 (19 Şaban 1255) tarihli 186. sayısından:

"Avrupa'da yayınlanan bazı gazetelerden alınan haberin tercümesidir. Herkesin bildiği gibi, son yıllarda buharlı makineler fabrikalarda ray üzerinde gidebilir hale geldi. Bu sıralarda bir adam düşüncelerini dikkatle bir noktada toplayıp kanalize etmiş ki, iş bir acayip sanata yönelmiş, sonunda cilveli bir ayna (satıh) ortaya çıkmış. Fransalı Daguerre adlı marifet sahibi öğrendiği değişik sanat fenninin usulleri ile güneş ışığını yankı yaptırıp, nesnelerin hatlarını çıkarmış ve bu acayip sanatın oluşmasına gizli ve açık olarak 20 senesini vermiştir. Nihayet sonuca gelmiş ve bu olay herkesin beğenisini kazanmıştır.

Şöyle ki, ışıktan arındırılmış büyük veya küçük kutu şeklinde, cismin görüntüsü önündeki camdan geçerek içeride resmolunur. İçeri yansıyan resmin bir satıh üzerine zaptolunması için bazı eczalar hazırlanması gerekir.

Daguerre tecrübesine dayanarak bu karışımı başarmıştır. Levha üzerine sürülen bu maddeye iyot ismi verilir. Levha iyodun buharına birkaç dakika tutulduktan sonra hemen karanlık kutuya konulur, beş dakika müddetle kutunun penceresinden geçen görüntü resimlenir. Bazı saklanması gereken şeylerin böyle zaptedildiği düşünülecek olursa, bunun ne kıymetli bir icad olduğu anlaşılır.

Ne gariptir ki, Daguerre'in bu keşfi sırasında Talbot isimli bir İngiliz de kendi diyarında güneş ışığını böyle kullanmıştır. Böyle ise de Daguerre'in resim çekmesi

daha önce gerçekleşmiştir."

Bu gazete haberi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın icadı duyurulmuş oldu.

1840 yılında İngiliz William Churchill'in yabancı basından aktardığı yazılarla yayınına başlayan *Ceride-i Havadis* gazetesinin 15 Ağustos 1841 (26 Cemaziyelahır 1256) tarihli 47. sayısı, bu defa Daguerre'in ticari amaçla çoğalttığı makinesinin icadından şöyle söz ediyor: "Ressamların kullandığı aletlere lüzum kalmadan ve düzgün bir bölümleme ile vakit kaybetmeden, bir yerin resim görüntüsünü almak için, Avrupa'da Daguerre dedikleri zat, bir alet icadedip, Daguerre'in basması manasında *Daguerreotype* diye adlandırılmıştır. Daha önce kitabının İstanbul'a gelip ve tercüme edilip basıldığı, ilgililer tarafından bilinmektedir.

Bu *Daguerreotype*'i icadeden Mösyö Daguerre, bu defa da fotografya, yani ışık yazması işini bir aletle yapmaya başlamıştır. Çok kısa bir zamanda bu alet vasıtasıyla bir yerin veya bir ordunun resmi levha üzerinde tesbit olunuyor. Eğer çekilen bir belde ise, bütün binalardan başka bağ ve bahçesinde olan ağaçların yaprakları dahi tek tek anlaşılıyor imiş. Eğer levhadaki bir ordu ise, adamlardan başka yüzlerindeki kıllar dahi seçiliyormuş."

I. İlk Gezgin Fotoğrafçılar

Yıkılına dönemine rastlamış bile olsa, Osmanlı İmparatorluğu, fotoğrafın icad olduğu yıllarda yine de Ortadoğu'da bugün üzerinden pek çok ayrı devletin kurulduğu büyük bir güçtü.

Önceleri Avrupalılar Hıristiyanlığı yaymak için Doğu ülkelerine geldiler. Doğu toplumlarını tanımak isteyen Oryantalistler, bu ülkelerin dillerini de öğrenmeye başladılar. Bu, zamanla karşılıklı kültürlerin tanınmasına neden oldu.

Doğu ile Batı kültürlerinin kucaklaştığı, Oryant'ın kraliçesi İstanbul, elbette Batılı insanların merak

kaynağı idi.

La Baronne Durand de Fontmagne, 1856'da İstanbul'a gelişini şöyle dile getiriyor: "Dünyada hiçbirşey bu Müslüman başşehrinin üç ferşah öteden ilk görüldüğü an kadar güzel olamaz. İstanbul'a yaklaştıkça görülenler, hayalleri bile alt-üst edecek güzellikte."

İtalyan yazar Amicis, tüm gençliğinin hayal şehri İstanbul'a yaklaşırken, sanki ülkesinde bıraktığı dostlarının sesini duyuyordu: "Haydi, haydi oğul, kardeş, dost haydi! Git sevgili İstanbul'unun keyfine bak; istediğine kavuştun."

Önce meraklı gezginlerin uğrak yeri olan, sonra da Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sıkça kullandığı Avrupalı uzmanların çevrelerine anlattıkları İstanbul, nerede ise Ortadoğu'da ilginin merkezi haline geldi.

Fransız ressam Camille Rogier 1840'lı yılların başında İstanbul'a gelerek, Doğu'nun ilginç başkentinden çeşitli görüntülerin resimlerini yaptı. Bu resimlerinde, pazar, kahveler, kıyafetler ve geleneksel Osmanlı törenlerinin yanısıra, hayalinde canlandırdığı haremin görüntüleri de vardı. Camille Rogier bu gezisini *La Turquie: Moeurs et Usages des Orientaux au Dix-neuvième Siecle; Scènes de Leur Vie Intérieure et Publique; Harem, Bazars, Cafés, Bains, Danses et Musique, Costumes Lévantines etc.* adlı kitabında topladı. Kitap 1847'de Paris'te basıldı. Kendisinden daha önce imparatorluğa gelmiş gravür ustalarının ve ressamların yayınları kadar bu kitap da Batı'da çok ilgi çekti.

1842 yılının 23 Aralık'ında Paris'ten Doğu'ya doğru bir yolculuğa başlayan Fransız şair Gerard de Nerval, Marsilya, Malta, Yunan Adaları üzerinden Kahire'ye ulaştı. Daha sonra Lübnan, Kıbrıs, Rodos ve İzmir'e uğrayarak 1843 yılında İstanbul'a geldi. Nerval, *Voyage en Orient* adı ile anılarını yayınladı. Bu anılarda para ve ün yapmak için Doğu'ya gelen bir gezginin fotoğrafla ilgili küçük ve ilginç bir hikayesi de var.

Türk donanmasına, İngiltere'nin özel izni ile müşavir olarak atanan Henry F. Woods (Woods Paşa) 1869'da, kırk beş yıl Osmanlı donanmasında sürecek görevine başladığında, başına geçirdiği ve kırk beş yıl hiç çıkarmayacağı fesini giyerken "Boğaziçi dünyada eşine ender rastlanır derecede güzeldi. Boğazın her iki yakasında bulunan yalıların denize bakan bölümlerine beyaz ve renkli lambalar asılmıştı. Uzaktan bakıldığı zaman bunlar birer yıldızı andırıyordu, sahillere ayrı bir güzellik veriyordu" diye anılarını yazmaya başlamıştı bile.

Doğu ile Batı kültürleri, Asya ile Avrupa kıtaları, çeşitli dinler, işte bu imparatorluğun başkenti İstanbul'da kaynaşıyordu. Gustave Flaubert'in dediği gibi "Mevlevilerden çıkılıp, operaya gidilen acaip bir kent"ti burası.

Her yıl İstanbul'dan Mekke'ye, Kabe eşyasının yenilenmesi için gönderilen deve kervanlarının (Sürre Alayı) ihtişamı, minarelerinden duyulan ezan seslerine, kilise çanlarının karıştığı bir kent, hangi Batılı için merak konusu olmazdı ki?

Bozkırlarında yayılan karakteristik şehirleri ile Anadolu yaylası, ulaşım zorluğuna karşın yine de bu gezginlerce yarışırcasına belgelendi.

Bu ilgi Batılı müzisyenleri de etkisi altına almıştı. Başta Beethoven ve Mozart olmak üzere, Osmanlı kurulduğundan beri, Türkler, Türk sultanları, Türk devlet adamları, Türk tarihi ile ilgili konularda bestelemiş oldukları eserlerin sayısı 120'ye yakındı. Oryant havayı bu bestelerde işlemek, Doğu kültürüne olan bu meraktan kaynaklanıyordu.

Donizetti Paşa'nın Sultan Mahmud ve Abdülmecid için bestelediği marşlar, yine bu müzisyenin yönetimi altında Mızıka-ı Hümayun tarafından çalınırdı.

Fransa kaynaklı bir buluş olan fotoğrafın Doğu'da yayılmasına öncülük edenler, Doğu'nun gizlerini saptamak için büyük bir merakla gelen gezginlerdi. Bunlar maceraperestler, yazarlar, arkeolojik kalıntılarla ilgilenenler, ressamlar, mimarlardı. Daha önce

gravürlerden tanıdıkları bu ilginç görüntüleri, Doğu yaşamını görüp, saptamak isteği ile ellerinde yeni icat araçları buraya koştular. Ellerindeki esrarlı kutunun marifetini ortaya dökmek istercesine, çevrenin meraklı bakışları arasında herşeyi saptamaya çalıştılar.

Fotoğraf baskıları ve albümler, 1860 yıllarında, bugün gidilen turistik yerlerin posta kartlarını alır gibi alınıyordu. Underwood & Underwood'un *Stereoscope*'larında devrin Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok sayıda görüntüler vardır.

Frédéric Goupil Fesquet (1806 - 1893)

1839 yılının Ekim ayında, Fransız ressam Horace Vernet (1789-1893), yeğeni Charles Marie Bouton ve Daguerreotypist Goupil Fesquet, Marsilya'dan vapurla Doğu'ya bir yolculuğa başladılar. *Daguerreotype* ekipmanları ile birlikte yapılan bu yolculuk, dünyada fotografik ilk gezi olacaktı.

21 Ekim 1839'da Marsilya'dan Scamandre gemisi ile yola çıkarak, 26 Ekim'de Malta'ya ulaştılar. 28 Ekim'de Malta'dan Sesotris gemisi ile ayrıldılar. 30 Ekim'de Suriye'ye varan ekip, Kasım'da Rhamses adlı gemi ile İskenderiye'ye geldi. Mısır'dan sonra Sina üzerinden bir kervanla Suriye'ye doğru yola çıktılar. Filistin, Saida, Deir El Kamar, Şam, Kudüs, Beyrut ve Baalbeck'i dolaştılar.

4 Şubat 1840'da bir gemi ile hareket ederek, 8 Şubat'ta İzmir'e ulaştılar. 8 Şubat ile Avrupa'ya dönüş tarihleri olan 16 Şubat arasında kalan günlerde bu bölgenin fotoğrafları ilk kez Goupil Fesquet tarafından çekildi.

İzmir'in olduğu gibi, bu bölgeye gelmeden uğradıkları Ortadoğu'daki yerlerin de ilk fotoğraflarını Goupil Fesquet çekmişti. Yalnızca Mısır'a ilk geldiklerinde, kendilerinden önce buraya ulaşan Joly de Lotbinière'in Nil kıyılarının fotoğraflanması için çalıştığını gördüler.

Fesquet tarafından hazırlanmış olan anı defterinde,

Frédéric Goupil Fesquet'in bir fotoğrafı (1839): Dünyada basılı ilk fotoğraf kitabı olan *Excursions Daguerriennes*'de illüstre edilmiş Mısır Mezarlar Vadisi görüntüsü.

13 Şubat 1840'da Iena gemisinin bordasından çekilen İzmir'in *Daguerreotype*'lerinden sözedilmektedir.

Voyage D'Horace Vernet en Orient başlığı altında kaleme alınan bu defterde bulunan resimlerin çoğunun yeri belli değildir. *Daguerreotype*'in en olumsuz niteliği tek olmasındaydı. Çoğaltılmaları gerektiğinde ya tekrar kamera ile fotoğraftan çekim yoluna başvuruluyor, ya da elle kopya edilmeleri gerekiyordu. Uzun poz verme süresi içinde, hareket halindeki görüntüler fotoğrafa geçirilemediğinden, elle kopya etme işlemini yapar gravürcüler, boş binalar ve manzaraların güzelleşmesi için kimi zaman insan, kimi zaman da ağaç görüntüleri eklediler.

1840 ve 1844 arasında Paris'te N.P. Lerebours tarafından yayınlanan ve 114 seyahat görüntüsünü içeren: *Excursions Daguerriennes: Vues et Monuments Les Plus Remarquables du Globe (1840-1844)* adlı albümde, Fesquet'den başka Pierre Gustave Joly de Lotbinière ve Girault de Prangey'in çektikleri *Daguerreotype*'lerden ilüstre edilmiş çizimler bulunuyordu.

Joseph Philbert Girault de Prangey (1804 - 1892)

İslâm mimarisi üzerine araştırmalar yapan Prangey, 1842-1845 yılları arasında Ortadoğu'da 1000'in üzerinde *Daguerreotype* çekti. Bunlardan yaptığı illüstrasyonlar 1846'da Paris'te *Monuments Arabes d'Egypte de Syrie, et d'Asie-Mineure Dessinés et Mesurés de 1842 à 1845* adı ile basıldı.

Kompa

Fransız asıllı Kompa'nın 1842 yılında İstanbul'a geldiği *Ceride-i Havadis* gazetesinin 17 Temmuz 1842 (8 Cemaziyelahır 1258) tarihli 95. sayısında kaydediliyor:

"Son yılların garip icatlarından olan eşyanın adının *Daguerreotype* olduğunu biliyoruz. Bu aletin adının onu icadeden Fransız Daguerre'in adından geldiği de bilinmektedir.

Evvelce ressamların bir insanın resmini yapmak için birkaç gün büyük bir sabırla çalışmaları gerektiği halde, bu aletle o insanın resmini güneşte altı saniyede, güneşsiz günde de yarım dakikada almak mümkündür.

Şöyle ki, adamı bu alet karşısına oturtup, dürbün vasıtasıyla aletin içindeki bakır levha üzerine görüntüsü yansıtılır.

Şimdi Bay Daguerre'in öğrencilerinden Bay Kompa İstanbul'a geldi. Bütün gün Beyoğlu Belle Vue'de çalışıyor. Özellikle Pazar günleri saat 9'da başlayıp, adam başına on kuruşa çektiği bu bakır levha üzerine resmi, görmeye gelenlere de gösteriyor. İster bir adamın, isterse bir yerin resmini çıkarabiliyor. Yer dediğimiz mesela Üsküdar'dan İstanbul'un seyrolunması gibidir.

Bir adamın veya birkaç adamın tasvirinin çıkarılması, yüz kuruştan yüz yetmiş beş kuruşa kadardır. Bir yerin resmi ise, yüz yirmi beş kuruştan, büyüklüğüne göre bin kuruşa kadardır.

Mösyö Kompa, bu sanatı isteyene öğretecek ve hatta isteyene bu aleti de satacaktır. Herkes öğrensin diye ilan olunur."

Maxime du Camp (1822 - 1894)

Fransız yazar du Camp, 4 Mayıs 1843'de Marsilya'dan hareket ederek, Mayıs sonunda İzmir'e ulaştı. Efes'ten sonra İstanbul'a geldi. Daha sonra, Yunanistan, İtalya ve Cezayir'i gezen yazarın, 1848'de *Souvenirs et Paysages d'Orient: Smyrne, Ephèse, Magnesie, Constantinople, Scio* adlı kitabı ve görüntüleri Paris'te yayınlandı.

1849 yılında yine Ortadoğu'ya Gustave Flaubert'le gelen Maxime du Camp, daha önce de olduğu gibi *Calotype* tekniğini kullanarak 200 civarında görüntü elde etti. 1851'de bu fotoğraflardan 125 adedi illüstre edilerek *Egypte, Nubie, Palestine et Syrie* adlı kitabında kullanıldı.

Ernest de Caranza

Fransız Société Française de Photographie üyesi Caranza, 1852'de İstanbul'a geldi ve Anadolu'yu gezerek pek çok *Calotype* çekti. Bunlardan 55 adedi ile hazırladığı albümü saraya takdim ederek Sultan'ın gözüne girmeyi başardı. Bu davranışı ve fotoğraflarındaki kalite nedeniyle kendisine "Sultan Fotoğrafçısı" ünvanı verildi. Konuları arasında Eski Taksim Kışlası, Topkapı Sarayı, Köşkler, İstanbul'un değişik görüntüleri vardı. Bunları 1856'da Brüksel'de, 1857'de Paris'te sergiledi.

Alfred Nicolas Normand (1822 - 1909)

1846'da *Roma Mimarlık Büyük Ödülü*'nü alan Normand, 1852 yılında İstanbul'un 16 x 21 boyutunda *Calotype*'lerini çekti.

Pompei'yi ilk kez görüntüleyen fotoğrafçı olarak

bilinen Normand, İtalya, Atina, İstanbul ve Suriye'de çok sayıda fotoğraf çekti. 1890'da Académie des Beaux-Arts (Güzel Sanatlar Akademisi) üyesi oldu.

John Shaw Smith (1811 - 1873)

İrlanda'lı aristokrat bir aileden gelen Smith arkeolojiyle amatör olarak ilgileniyordu. Fransa, İtalya, Ortadoğu, Mısır ve İstanbul'da 300'den fazla *Calotype* çekti. 1852 yılında çektiği Pera fotoğrafı iki negatiften oluşmuş, bilinen en eski kombinasyondur.

Jacob August Lorent (1813 - 1884)

12 Aralık 1813'de Charleston, South Carolina'da doğdu. Dört yaşındayken ailesi ile birlikte Mannheim'a göçtüler. 1833'de Heidelberg Üniversitesi'nde anatomi ve doğa bilimleri tahsil etti.

1842 sonbaharında İstanbul'dan başlayarak Mısır'a ve dönüş yolunda da Kudüs'ten Karadeniz'e uzanan bir gezi yaptı. 1845 yılında *Wanderungen im Morgenlande 1842-1843* adlı ilk kitabını yayınlandı.

Ortadoğu mimarisini çizerek belgelemek isteyen Lorent, çizgileri iyi olmadığından bu işi fotoğrafla yapmaya karar verdi ve 1848-1849 yılları arasında Londra'da *Calotype* öğrendi. İlk kez 1853 yılında Venedik'in ve yaklaşık 1859 yılında da İzmir ve civarının fotoğraflarını çekti.

1861 yılında, *Egypten, Alhambra, Tlemsen, Algier: Photographische Skizzen* adlı kitabı Mannheim'da yayınlandı.

Francis Frith (1822 - 1898)

1850'lerde fotoğrafla ilgilenmeye başlayan Frith, 1856 Eylül ayında Mısır'a geldi. Bu ilk Ortadoğu gezisinden sonra İngiltere'ye dönerek 1857'de fotoğraflarını sergiledi.

Kasım 1857'de tekrar Ortadoğu'ya gelerek 1858'in

Mayıs ayı sonuna kadar Filistin ve Suriye'nin fotoğraflarını çekti. Bu gezilerin sonunda fotoğrafları, *Egypt and Palestine Photographed and Described* albümünde yayınlandı. 1859 yılının yaz sonlarında yine Ortadoğu'ya üçüncü seyahatini yapan Frith, Mısır'a geldi. Sina, Petra, Filistin, Suriye, Şam, Kudüs, Beyrut'un fotoğraflarını çekti. 1860'da İzmir'e geldi, aynı yıl Frith and Co.'yu kurarak, Avrupa'nın en büyük fotoğraf üreticisi haline geldi.

Tüm seyahatlerini albümler halinde toplayan Frith'in *Egypt, Sinai and Palestine* adlı 37 fotoğraflık albümünün ilk sayfasına kendi portresi Türk kostümleri içinde basıldı.

II. Manzara Fotoğrafçılığı

İlk gezginlerin çektiği genellikle manzaralardı. Manzaracılar, Batı şehirlerine pek benzemeyen ve 19. yüzyıl Avrupa anlayışındaki gibi taş binaların çevrelemediği Anadolu kentlerini, İstanbul Boğazı'nı, Galata Köprüsü'nü Haliç'in yelkenlilerle dolu şiirsel görüntüsünü, kalem gibi servilerin süslediği Müslüman mezarlıklarını, Galata ve Beyazıt kulelerinden görünen ilginç Asya ve Avrupa topraklarını çektiler.

Francis Bedford (1816 - 1894)

İngiliz manzara fotoğrafçısı olan Bedford, 1862'de Galler Prensi VII. Edward'ın Türkiye ve Ortadoğu'ya yaptığı geziye katıldı. Bu gezide 10 x 12 cm. *Wet Collodion* negatifler çekti. Bu gezinin fotoğrafları Londra'da Day &Son tarafından basıldı. *Tour in the East; Photographic Pictures of Egypt, the Holy Land and Syria, Constantinople, the Mediterranean, Athens, etc.* adlı bu albüm, 172 adet 25 x 30 cm boyutunda albümen baskıdan oluşmaktaydı.

Üç ayrı bölümden birincisi 48 adet fotoğrafla Mısır'a, ikincisi 76 fotoğrafla Kutsal Topraklar ve Suriye'ye, üçüncüsü 48 fotoğrafla İstanbul, Akdeniz ve

Atina'ya aitti. Bu 172 fotoğraflık seride140 no.'lu fotoğraf İzmir'e, 141'den başlayarak 157 numara sonuna kadar olan 17 adet fotoğraf İstanbul'a aitti.

1867 yılında yine aynı yayınevi bu albümün 48 fotoğraflık yeni cildini hazırladı.

III. Çevre Fotoğrafçılığı

Üzerinden büyük medeniyetlerin geçmiş olduğu Küçük Asya toprakları, bu medeniyetlerin bıraktığı arkeolojik eserlerle doludur. Bu kadar çeşitli kalıntılar arkeologlar için bulunmaz bir hazineydi. Fotoğrafla uğraşan ve eski eserlerle ilgilenen gezginlere, yeni bir çalışma olanağı ve buna bağlı yeni bir araştırma kapısı açılmış oldu. Bu zengin arkeolojik yapıları belgelediler. Doğu'ya tarifesi olan vapur seferleri de Osmanlı topraklarının arkeolojik bakımdan en zengin çevresi olan limanlarına uğruyordu.

İskenderiye'ye giden vapurdan Kahire ve Nil yolu ile Karnak bölgesinin piramitlerini, Beyrut limanı basamağı ile Akdeniz'in doğu ucunun çok geniş arkeolojik kalıntılarını ve İzmir (Smyrne) yolu ile de Ege'nin bağrını dolduran eski Frigya, Roma, Miken, İyonya medeniyetlerinin kalıntılarını, özellikle Efes'i ve İstanbul limanı adımı ile de Osmanlı'nın Marmara Denizi çevresindeki İslâm mimarisinin en güzel örneklerini belgeleme olanağı buldular.

Dar sokakları, ahşap evleri ile Batı'dan apayrı görünümdeki kentlerin mimari yapılarının belgecisi oldular. Yalıları, sarayları, kasır ve köşkleri, Türk evinin yapısını, günümüzde yok olan değerleri, manzaraları, anıtları, hep bu çevre dökümancılarının fotoğraflarından izleyebiliyoruz.

Büyük boy cam plaka negatiflerin netliği, bugün bile küçük ayrıntıları göstermesi bakımından ilginçtir. Fotoğrafçılar, çektikleri fotoğrafların bir albümünü devrin sultanına sunduklarında büyük bahşişler ve madalyalar aldılar.

Jules Delbet

1861 yılında, George Perrot mimar Edmond Guillaume ile Anadolu yarımadasına arkeolojik bir gezi düzenledi. 1862 yılında da Paris'te *Exploration Archéologique de la Galatie et de Bithynie* adında bir kitap yayınladılar.

Bu kitapta verilen bilgiler daha sonra ilk arkeolojik kazıları yapacak olan arkeologların yol göstericisi oldu. Özellikle Hattuşaş kenti ile ilgili gezi notları, dikkatleri buraya çekti.

Tüm gezi boyunca arkeolojik kalıntıların ve bölgelerin fotoğraflarını çeken Delbet bir tıp doktoruydu.

A. de Moustier

Fransa'nın Türkiye elçisi Marquis de Moustier'nin akrabası olan A. de Moustier, 1862 yılında Osmanlı yetkililerinden bir belge alarak, Anadolu'nun fotoğraflarını çekti.

A. de Moustier'nin bir fotoğrafı 1862

İstanbul'dan başlayan yolculuğuna, İzmit Körfezi, İznik, Sapanca, Bursa, Uludağ, Kütahya, Aizeni, Uşak, Kula, Salihli, İzmir, Sardes Harabeleri, Lidya Mezarları, Efes Harabeleri'ni fotoğraflayarak devam etti.

Bu fotoğraflar, 1864'de *Le Tour de Monde* adlı 15 ciltlik kitabın içinde yayınlandı. Bu kitaptaki illüstrasyonlar, J. Guiaud tarafından yapıldı.

Félix Bonfils (1831 - 1885) - Adrien Bonfils (1861 - 1929)

1860 yılında Lübnan'a asker olarak gönderilen Félix Bonfils, yurdu Fransa'ya döndükten sonra, karısı Lydie ve oğlu Adrien ile birlikte Lübnan'a yerleşmeye karar verdi. 1867'de Beyrut'a geldiler. Burada bir stüdyo açarak çalışmalarına başlayan Félix, daha sonraları İskenderiye, Kahire, Yunanistan, Ege Adaları ve Anadolu'nun fotoğraflarını çekti. Ülkesine Ortadoğu insanının yaşamını, bu yörenin manzaralarını fotoğrafları ile taşıdı.

Eğitimini Fransa'da tamamlayan Adrien de babasına 1878 yılında katıldı. Aynı zamanda Fransa'nın Alès şehrinde de stüdyoları vardı. Birlikte pek çok fotoğraf albümü yapıp Batı'ya sattılar. 1885'de Félix'in ölümünden sonra Adrien 10 yıl fotoğrafçılığa devam ettikten sonra bu işi bıraktı.

Louis Saboungi (1838 - ?) - Georges Saboungi

11 Temmuz 1838'de Diyarbakır'da doğdu. 12 yaşına geldiğinde Kişravan dağında El Şarfa okulu hocalarından ders almak üzere Suriye'ye gitti. 1854 yılında Antakyalı Süryani Patriği Ağatiyos Anton Bahir kendisini Roma'daki İman Yayma Okulu'na gönderdi. Daha sonra Beyrut'ta Süryani cemiyetine rahip olarak tayin edildi. Fotoğraf tekniğini iyi bilen Louis, 1860 yıllarında kardeşi Georges'a bu tekniği öğretti.

1871'de 2 yıl 7 ay sürecek bir dünya turuna çıkarak, pek çok sayıda fotoğraf çekti.

Manchester'e geldiğinde, icadettiği *Stereoscopic* kameranın patent hakkını Stereoscopic Company'ye sattı. Sonra Paris'te bir *Automatic Apparatus* tasarımını yaptı.

1890'da İstanbul'a geldi, Sultan II. Abdülhamid

kendisini himayesine aldı ve ona Büyükada'da bir ev verdi. Her ay Sultan'dan 50 altın lira alan Louis Saboungi, haftada iki kez de Sultan'ın huzuruna kabul edildi. Sarayın resmi tercümanı oldu ve şehzadelere tarih dersleri verdi. 1908 yılında emekli olunçaya kadar bu görevi sürdürdü. Daha sonra da Büyükada'daki evinde gazetelere fotoğraf haberleri ile ilgili yazılar ve kitaplar yazmaya başladı. Bu kitaplar İstanbul'da yayınlandı. İlk kitabı *Al Rahla Al Nahlia* Türkçe ve Arapça olarak basıldı. Bu kitap, illüstre edilmiş fotoğraflarla dünya turunun hikayesini anlatıyordu. Kardeşi Georges Saboungi ise, 1878 yılında İstanbul'un fotoğraflarını çekti. Mithad Paşa'nın resmî fotoğrafçısı oldu. Suriye Valisi olan Paşa'nın bir portresini ipek mendil üzerine hazırladı. İpek üzerine fotoğraf baskısı yapma metodunu keşfettiğinden Sultan'dan bir nişan aldı.

Hür Osmanlılar adlı kitabında, Mekke, Medine ve Kabe'den çizim ve reprodüksiyonlar vardı.

Capitain Barry

Lyon Müzesi müdür yardımcısı Ernest Chantre, Boğazköy'deki Hitit yerleşimi hakkında dünyanın ilgisini çekecek ilk bilgileri veren araştırmacı ve gezgindir. 1890 yılında Kültepe yöresinde ilk kazıyı yaptı. Yine Sayda Nekropolü'ndeki kazı için hazırlanan *Une Nécropole Royale à Sidon Fouilles de Hamdi Bey* adlı kitabın 401'den 411'e kadar olan bölümü Chantre tarafından yazıldı ve Sayda kazısı ile ilgili antropolojik bilgiler verildi. Kitabın fotoğraflarını Barry çekti. 1881'de Chantre'ın yazdığı Diyarbakır, Bitlis yöresi ile ilgili kitabın fotoğrafları da yine Barry tarafından çekildi.

Gustave Fougère (1863 - 1927)

Fransa'da arkeoloji tahsil etti. 1886 yılının Eylül ve Ekim aylarında George Perrot ile birlikte İznik,

Bursa, Kütahya, Sivrihisar, ve Ankara'yı gezdi.

1889 ilkbaharında tekrar Anadolu'ya gelerek Aydın ve çevresini gezdi. Tüm bu gezileri sırasında çalıştığı kazıların ve çevrenin fotoğraflarını çekti.

Aşil Samancı (1870 - 1942)

1870'de İstanbul'da doğan Aşil Samancı, ressam ve dekoratör Jacob Samancı Efendi'nin oğludur. Babasının yanında resim ve dekor dersleri alarak ve fiilen çalışarak bu konudaki bilgisini geliştiren Aşil Samancı, fotoğrafçılığı Abdullah Biraderler'den öğrendi.

Abdullah'ların aracılığıyla saraya da girmeyi başaran Aşil Samancı, şehzadelere fotoğrafçılık dersi verdi ve fotoğrafa meraklı olan Sadrazam Cevad Paşa'nın yardımcısı oldu.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Hereke, Bursa, Rumeli seyahatlerine katıldı ve bu yolculuğun fotoğraflarını çekti.

Fotoğrafları içinde en ünlü olanı Alman İmparatoru II. Kaiser Wilhelm'i Osmanlı mareşali kıyafetiyle gösterenidir.

1925 yıllarına kadar çalışmalarını sürdüren Samancı, daha sonra Atina'ya göçtü ve 1942'de burada öldü.

David G. Hogart

1887 yılında Anadolu ve Girit'e bir gezi yaptı. 1896'da çektiği fotoğraflardan *A Wandering Scholar in the Levant* ,1910'da da *Accadents in Antiquary's Life* adlı kitaplar Londra'da yayınlandı.

Percy R. Salmon

Photographic News dergisinin editörlüğünü yapan Salmon'un 1902 yılında çektiği fotoğraflardan 60 adedi *A Photographic Expedition in Egypt, Palestine, Turkey and Greece* adlı kitabında yayınlandı.

Charles-Edouard Jeanneret
"Le Corbusier" (1887 - 1965)

İsviçre'de La Chaux-de-Fonds'da doğdu. 1900'de aynı kentteki sanat okuluna gitti. 1904'de dekorasyon öğrenmeye başladı. 1905'de Villa Fallet'yi inşa etti. 1908'de ilk kez geldiği Paris'te bir mimarlık bürosunda çalışmaya başladı.

1909'da Chaux-de-Fonds'a dönen Corbusier, 1911'de Bern'li sanat tarihçisi August Klipstein ile birlikte Viyana, Budapeşte, Romanya, Yunanistan, Türkiye, Pompei, Napoli, Roma ve Floransa'yı gezdi.

Bu gezi sırasında Türkiye'den pek çok mimari fotoğraflar çekti ve desenler çizdi. 1966 yılında *Le Voyage d'Orient* adı ile kitabı yayınlandı.

IV. Sosyal Yaşamın Belgelenmesi

18. ve 19. yüzyıl gravürlerindeki kompozisyonların etkilediği ilk fotoğraflara, giderek yeni bir unsur daha eklendi: İnsanla birlikte çekilen çevre. Batılı gezginler, bu İslâm dünyasını tanıdıkça, çekingenliklerini üzerlerinden atıp, makinelerini sokaktaki insanlara çevirdiler. Özellikle Kapalıçarşı'nın canlılığı, Ayasofya'nın ve Sultanahmet Camii'nin heybetli görünüşlerini çevrelerindeki insanlarla birlikte çekip, köy pazarları, tarihi çevre içinde insan gibi konulara yönelmeye başladılar.

Çevre dökümanından sonra kompozisyonun içine giren insan unsuru, giderek portrecilikle birlikte stüdyoların doğmasına neden oldu. Bu stüdyolar, sultanlardan ve Avrupalı hükümdarlardan aldıkları nişanları, yarışmalarda kazandıkları madalyaları, Doğu desenleriyle bezeyerek şık bir grafik düzen içinde Viyana'da Bernhard Wachtl firmasında hazırlanan stüdyo kartlarının arkasına bastırdılar. Bu güzel desenlerin süslediği kartlara da çektikleri fotoğrafları yapıştırıp müşterilerine sundular.

Görüntülere yavaş yavaş insan unsurunun katıl-

ması ve stüdyoların yaygınlaşması ile imparatorluğun topraklarında iyice bilinmeye başlanan fotoğraf, Doğu'lu tiplerin saptanması dönemini de başlatmış oldu. Su satanlar, kasap, berber, şerbet satanlar, baca temizleyicileri, bozacılar, hamallar, v.b. gibi.

Fotoğrafçılığın Merkezi: *Pera*

Galata; Amalfililer, Pizalılar, Venedikliler, Cenevizliler gibi Bizans'la ticari ilişkileri olan toplulukların yerleştiği, surların içinde kalan yerdi. Bu ad Galatlılar'dan gelmekteydi.

İstanbul yakasındaki surların içine yerleşmiş olan Bizanslılar ise, buraya karşı kıyı anlamında *Peramatis*, kısaca *Pera* derlerdi.

Bu sıralarda burada oturanlar, gemiciler, tüccar, el sanatçıları, marangoz ve kalafatçılardı. Türkler bu semt için Pera adını hiç kullanmamışlar ve Galata surlarının dışında kalan yerlere *Beyoğlu* demişlerdir.

Grande Rue de Pera: Cumhuriyet döneminden beri adı İstiklal Caddesi olarak söylenen bu caddenin, Osmanlı döneminde üç ayrı adı vardı. Osmanlıca konuşanlar için *Cadde-i Kebir*, Avrupalılar ve Levantenler için *Grande Rue de Pera*, İstanbul yakasında oturanlar için ise *Doğruyol*.

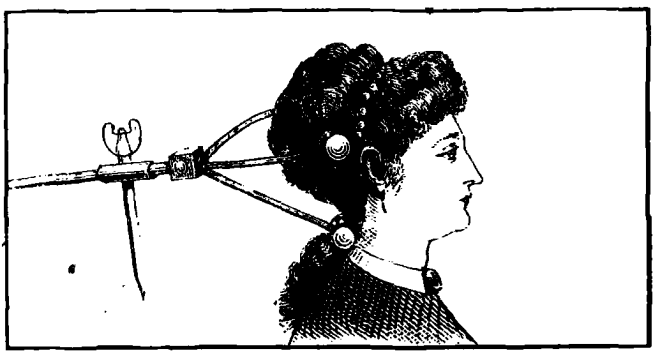
Her kıyı şehrinde olduğu gibi, Pera'nın sahildeki dar ve karanlık sokakları korku verirdi. Bu durum elçilik binalarının yavaş yavaş buraya taşınmaları ile değişikliğe uğrayarak, başka bir ilginin merkezi haline geldi.

Caddenin iki tarafını sağlı sollu dolduran apartmanları, alt katlarında her ülkenin bayrağını taşıyan zarif ve zengin dükkanları ile ayrı bir dünyayı yansıtan Pera caddesinde, Türkçe dükkan isimlerine ve Türk bayrağına zor rastlanırdı. Daha çok yabancıların sahip olduğu bu dükkanların arasında saray ayakkabıcısı, saray terzisi, saray gömlekçibaşısı, saraya fes kalıplayan fesçiler de vardı.

Her tarafta Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Almanca

ve Ceneviz dillerinin konuşulduğu bu caddede, dışarıdan gelen ziyaretçiler kendilerini Avrupa'da hissederlerdi. Tiyatroları, eğlence yerleri, pastaneleri, lokantaları, dükkanları ile ulusların buluştuğu bir yerdi Pera caddesi.

Böyle bir atmosferin yaşandığı bu caddeye 1850'li yıllardan başlayarak fotoğraf stüdyoları da gelmeye başladılar. Pera caddesi sağlı sollu fotoğraf stüdyoları ile doldu.

19. yüzyılın fotoğraf stüdyolarında kullanılan bir baş desteği. Uzun poz verme süresi nedeniyle fotoğrafı çekilen kişinin hareket edip flu görüntüye yolaçmaması için kullanıldı.

Pera'lı Pascal Sebah'ın fotoğraflarını çektiği, 1873'de Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana'da açtığı sergiye götürülen büyük boy albüm, Osmanlı topraklarındaki tüm vilayetlerin geleneksel giyimini ve folklorik âdetlerini belirlemesi bakımından önemli bir belgedir.

Carlo Naya (1816 - 1882)

İtalya'da Vercelli'nin doğusunda küçük bir köyde 1816 yılında doğdu. Babasının isteği üzerine erkek kardeşi Giovanni ile birlikte Pisa Üniversitesi'nde hukuk okudu. Babasının ölümünden sonra İtalya'yı, Avrupa'yı ve Afrika'yı dolaştı. 1835 yılında Venedik'in

resimlerini yaptı. 1839 yılında Paris'ten aldığı *Daguerreotype* ekipmanları ile fotoğrafçılığa başladı. 1840 yılının Mart ayından Eylül ayına kadar Prag ve Viyana'yı gezdi.

1845 yılında İstanbul'a gelen Naya, 2 Cemaziyelahır 1261 (8 Haziran 1845) tarihli 232 sayılı *Ceride-i Havadis* gazetesine şu ilanı verdi:

"Paris'ten İstanbul'a gelmiş olan ressam ve fotoğrafçı M. Naya, insan fotoğrafları çekiminde çok hünerli ve kusursuz bir görüntüyü hatta güneşe dahi ihtiyacı olmaksızın birkaç saniye zarfında çıkarıyor.

Hergün sabah 12'den akşam 12'ye kadar yapacağı çalışmalarında, resmin kıymetine ve büyüklüğüne göre fiyatı vardır. Bu, 60 kuruştan 100 kuruşa kadardır. Birkaç kişi birlikte çekildiği takdirde pazarlık yapılabilir.

Fotoğrafçının yeri Beyoğlu Doğruyol'da Moskof Sarayı karşısındadır. İsteyenler oradan sorabilirler."

Çalışmalarını uzun zaman bu adreste sürdüren Naya, yine aynı gazetenin 27 Aralık 1848 tarihli sayısına bir ilan daha verdi:

"*Daguerreotype* tabir olunan usul üzere, birkaç dakika zarfında güneş kuvveti ile ahzü resim eylemek sanatında meharetli olan Naya nam iki karındaş Dersaadet'e gelip, Beyoğlu'nda Dörtyol ağzında Rusya Sefarethanesi karşısında vaki Jerulamu adlı kişinin malikanesinde oturdukları ve herkesin istediği büyüklükte, karakalem veya renkli, maden veya kağıt üzerinde ve birkaç kişinin dahi resmini uygun fiyatla çıkarıp, büyüklük ve uğraştırmasına göre, elli kuruştan yüz kuruşa kadar para gerektireceği ve oraya gitmeden kendi evinde resim çektirmek isteyenler ile ayrıca pazarlık yapılacağı ve bu *Daguerreotype* aletlerinin bir kısmının satılık olup, kısa bir zaman içinde öğretilmek üzere isteyenlere gösterileceği ve çekilen resimlerden iyi çıkmamış olanlarının geriye alınabileceği ilan olunmuştur."

1857 yılında kardeşi Giovanni'nin İstanbul'da ölümü üzerine İtalya'ya dönerek Venedik'e yerleşti. Bu-

rada bir fotoğraf malzemeleri üretim atölyesi kuran Naya, kısa zamanda bu piyasada çok tanındı. 1866 yılından 1882'ye kadar kataloglar yayınladı.

Basile Kargopoulo

Rum asıllı fotoğrafçı atölyesini 1850'de Pera'da Rus Sarayı'na yakın 311 no.'da açtı.

Daha sonra, Grande Rue de Pera'da 417 no.'ya yerleşen Kargopoulo, o zamanlar kalabalık bir ordu merkezi olan Edirne'de E. Foscolo ile ortak ikinci bir stüdyo açtı.

İstanbul'daki stüdyosunu son olarak Tünel Meydanı 4 no.'ya nakleden fotoğrafçı, burada 1895 yıllarından başlayarak 1912'lere kadar çalıştı. Edirne'deki stüdyoyu da devralarak çalışmalarını sürdürdü.

Özellikle İstanbul şehri panoraması ve şehir belgelemeciliğinde etkin bir rol oynayan Basille Kargopoulo'nun süslenme heveslisi ayak takımı gençlerin, kıyafet değiştirip fotoğraf çektirmeleri için, fotoğrafhanesinde geniş bir gardrobu vardı.

Sultanların, şehzadelerin, Edirne Sarayı ve Edirne şehrinin pek çok fotoğraflarını çekti. Hazırladığı Boğaziçi serisinden başka, balıkçı, manav, simitçi, şerbetçi ve diğer seyyar satıcıların fo-

Kargopoulo'nun fotoğraf kartı arka düzeni

toğraflarından oluşan, 6 x 9 cm. boyutundaki kağıtlara basılmış ve stüdyonun özel kartonlarına yapıştırılmış İstanbul'un halk tipleri olarak satışa sunulan bir başka seri de vardı. Çok büyük ününü de bu çalışmalardan sağladı, İstanbul tarih ve folklorunun belgelenmesine büyük katkıda bulundu.

Sultan Abdülhamid'den "Padişah Hazretlerinin Fotoğrafçısı" ünvanını alan ve bunu uzun bir zaman sürdüren Kargopoulo, Sultan V. Murad'ın da özel fotoğrafçısı idi. Sultan'a şehzadeliğinden başlayarak, üç ay süren saltanatı sırasında da fotoğraf dersleri verdi.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçişinden sonra, stüdyosunun duvarından indirmediği Sultan V. Murad'ın fotoğrafından dolayı, kısa bir zaman için "Sultan Fotoğrafçısı" ünvanı geri alındıysa da tekrar iade edildi.

Raif Efendi

1848'de Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan Macar mültecilerinden Raif Efendi,1854 yıllarında İstanbul'da Çemberlitaş'ta fotoğrafla uğraşmaya başladı. Aynı zamanda saat tamircisiydi.

Ebbüzziya Tevfik Bey, anılarında bu fotoğrafçıdan şöyle söz ediyor: "...Bu zat İstanbul'a benim doğum tarihim olan 1848'de Macar ihtilalcilerinden iltica edenlerle gelmiş, hatta ihtilal sırasında Avusturya askeri tarafından atılan kurşunlarla dizinden vurulmakla, sol ayağının siniri büzülerek topal kalmasına sebep olmuş ve İstanbul'da İslâmiyeti kabul ettikten sonra, o tarihlerde henüz icadedilmiş olan fotoğrafçılık sanatını bildiğinden, *Daguerreotype* usulü ile madeni parlak levhaların üzerine resim almak üzere, Çemberlitaş karşısında bir de dükkan açmış imiş.

Ben çocuk yaşlarımda bu adamı o dükkanda tanıdığım gibi, "agent plaque" üzerine ilk resmimi de beş yaşımda iken bu Raif Efendi çekmiştir. İstanbul'dayken hem fotoğrafçılık, hem de saatçilik ederdi."

Daha sonraları fotoğrafçılık işinden çok saat tamirciliği ile uğraşan Raif Efendi, bir ara Rodos'a giderse de tekrar İstanbul'a dönerek, işine devam etti.

Rabach

Alman kimyager Rabach, 1856'da Beyazıt'ta bir stüdyo açtı. Bir minyatürcü olan ve fildişi üzerine minyatür portreler çizen Vichen Abdullah'ı yanına rötuşçu olarak aldı. Abdullahlar bu stüdyoyu 1858'de devraldılar.

Pascal Sébah - Policarpe Joaillier

Pascal Sébah, Pera Postacılar Caddesi'nde 1857 yılında bir stüdyo açtı. Bu stüdyoya "El Chark" adını verdi. Daha sonra Rus sefarethanesinin bitişiğindeki 439 no.'ya taşınan Sébah, A. Laroche adlı bir Fransız'la çalışmalarını sürdürmeye başladı. Eski stüdyosunu da laboratuvar olarak sakladı.

1873'de Viyana'da büyük bir Osmanlı sergisi açılması saray tarafından kararlaştırıldı. Bu sergiye Osmanlı hazinesinden çok değerli eşyalar ve çeşitli bölgelerin giysileri gönderildi. Bu giysilerin büyük boy bir albümü hazırlatıldı. Osman Hamdi Bey yönetimindeki sergiye hazırlanan bu albümün tüm fotoğrafları Pascal Sébah tarafından çekildi. Sébah'ın stüdyosunda çekilen bu fotoğrafların modelleri arasında dönemin tanınmış isimleri de vardı. Kadınlar ise, gayrımüslim azınlıktandı.

Osmani ve üçüncü sınıf Mecidi nişanları, 1870, 1878 Paris, Viyana ve Philadelphia sergilerinden de madalyaları olan Pascal Sébah'ın iş arkadaşı A. Laroche'un Fransa'da yayınlanan *Le Moniteur de la Photographie* dergisinin 15 Eylül 1873 tarihli sayısında stüdyonun durumunu anlatarak başlayan ve daha sonraki sayılarda da süren mektupları yayınlandı.

Dergi sorumlusu Ernest Lacan, mektubun başına bir not koyarak aynen yayınladı: "Constantinople'da

çok iyi fotoğrafçıların bulunduğunu uzun zamandır biliyorduk; Bay Sébah ve Bay Abdullah'ın değişik sergilere gönderdikleri güzel örnekler, bizim bundan emin olmamızı sağlamıştı. Fransa'da dahi yeni yeni denenmeye başlanan yöntemlerin, Paris'ten bu kadar uzakta alabildiğine uygulamaya konduğunu ve bazı noktalarda buradakilerden çok daha ileri olduğunu tahayyül edemezdik. Okurlarımız Bay Sébah'ın ortağı Bay Laroche'un yolladığı mektubunu ilgiyle okuyacaklardır. Hiçbir değişiklik yapmadan yayınlıyoruz:

Constantinople 21 Ağustos 1873

Bay E. Lacan,

Güzel gazetemiz *Le Moniteur de la Photographie*'yi gözden geçirirken zaman zaman değişik yöntemlerin örneklerinin fotoğrafçılar derneği mensuplarına sunulduğunu görüyorum. Her ne kadar Paris'ten 900 fersah uzaktaysak bile, uzun yıllardan beri yağlı mürekkeple baskı yöntemi üzerine yoğun olarak çalıştık. Sanıyorum ki, hemen her fotoğrafçının ulaşmak isteyeceği sonuçları elde ettik. Bilgi kaynaklarından böylesine uzakta ve burada hiçbir kimyasal ürün üreten fabrika yokken, Fransa'nın göbeğinde çalışanlara kıyasla pek çok güçlükle, hayal kırıklığı çektik. Bu örnekleri ancak çok daha fazla düzenli çalışmakla elde etmeyi başardığımızı ifade etmek isterim.

Taşların üzerine aktarmak suretiyle yaptığımız *Photolithography* çalışmaları için, dört büyük presin bulunduğu bir atölyemiz var. Çalışmalarımız küçültülmüş ya da büyütülmüş coğrafya haritaları, el yazmaları, desenleri ve haftalık bir gazeteyi kapsamaktadır. Fransızca basılan yapıtlar Türkçeye çevrilmekte ve araya *Photolithography* yolu ile üretilen gravürler serpiştirilmektedir. *Albertype* üzerinde yaptı-

ğımız bazı değişikliklerle *Phototype* baskısı yapan altı presimiz daha var.

Cam negatiflerimizin 150 ila 200 civarında bir tirajları var. (Lacan'ın dipnotu: Sanmıyorum 3200 tirajı düşünmekte güçlük çekiyorum) Jelatin tabaka mükemmel dayandığı için daha da fazla yapmak mümkün, ama bu rakkamı aştıktan sonra provalar biraz yassılıyorlar, düzleşiyorlar ve her 150'den sonra camları değiştirmek ve yenisini hazırlamak daha iyi oluyor.

Şu sırada bir kitap basıyoruz; *Costumes Populaires de la Turquie en 1873*. 75 levha, altı yüz örnek. *Phototype* baskıcılarımız, kendi yetiştirdiğimiz öğrenciler ve en büyükleri de daha on altı yaşında bile değil; atölyelerimizde yalnızca bunlara güvenebiliyoruz.

Aynı zamanda size birkaç da prova gönderiyorum, her zaman yapıldığının aksine en kötülerini gönderiyorum. Yani epeyce bir baskı yaptıktan sonra basılanları demek istiyorum. Koleksiyonlarımızdan seçtiğim birkaç fotoğrafı da ekliyorum.

Size yazmak ve provaları göndermekle yaptığım teklifsizliği bağışlamanızı diliyorum. Ama sizin fotoğraf sanatındaki gelişmelere olan ilginizi bildiğimden, bizim ülkemizde de geri kalmamak için yaptığımız çalışmaları bilmekten memnun olacağınızı düşündüm.

Bay Sébah, yorulmak bilmeden çalışan bir insandır. O Doğu'lu, bense bir Fransız'ım. Birçok yıldanberi gece-gündüz demeden birlikte çalıştığımız için, ayrılmaz insanlar haline geldik. Yalnızca *Zincography* rölyefleri yaptığımız bir atölyemiz daha bulunduğunu da belirtmeliyim. Ama provalar önce fotoğraf olarak elde ediliyor.

En derin saygılarımla,

A.Laroche

Bu mektuba ilişik örnekler değişik görüş açılarından da en ilginç olanlardı. *Phototype* ile basılmış, ülkenin çekici giysilerini giymiş olan kadınlarını ve adamlarını gösteren planşlar son derece başarılıydı. Bu levhalar, sanatçılar için son derece yüksek değerde bir koleksiyondur.

Gravürlerin, *Zincotype* ile yapılmış reprodüksiyonları, burada Gillot, Leffman ve Lourdel'in yaptıkları en iyilerle rahatça rekabet edebilir. Ulaştıkları sonuçlar dolayısıyla Bay Sébah ve Bay Laroche'u içtenlikle kutlar, Doğu'daki fotoğraf sanatının güncel durumundan bizi haberdar eden ilginç yazışmaları için şükranlar sunarız.

Ernest Lacan"

Aynı derginin 1 Kasım 1873 tarihli sayısında da yine Ernest Lacan, Bay Laroche'dan aldığı yeni bir mektuptan bahisle, Laroche ve Sébah'ın çalışma teknikleri ve pratik gözlemleri ile ilgili bilgiler vererek, bunları başarma konusundaki güçlüklerini anlatıyor:

"Constantinople, 29 Eylül 1873

Bay Ernest Lacan,

Bay Léon Vidal'in *Photochromy* yönteminin tanımını değerli gazetenizde büyük bir ilgi ile okudum. Sanıyorum bu yöntemle çok iyi sonuçlar almak mümkün olacaktır; ta Constantinople'da yani çok uzaklarda olduğum için, bu yöntemin oradaki sonuçlarını görebilmek mutluluğundan yoksunum. Bay Vidal'in yönteminin temelinde karbon baskı vardır ve bu da ne yazık ki bazı durumların dışında profesyonel fotoğrafçıların büyük çoğunluğu tarafından ne ince-

lenmiş, ne de uygulanmıştır; ve bu bilgi eksikliğinden dolayı yeni *Photochromy* yöntemi de korkarım ki, ancak sayıları son derece sınırlı pek az kişi tarafından uygulanabilecektir.

Tüm ülkelerde fotoğrafçılık uygulamaları içeren pek çok yayını okurken, herkesin daha çok yağlı mürekkepli *Phototype* ve *Photolithography* baskı tekniklerinde ilerlemeye çalıştıklarını görüyorum ve sanıyorum ki, bu tür baskı tekniklerine yönelen kişiler son çare olarak *Photochromy*'ye yönelmek zorunda kalacaklardır. Nitekim benim başıma gelen de budur.

Epey zamandır baskı yoluyla *Photochromy* araştırmaları yapıyordum. Ama diğer pek çok uğraşım yüzünden tatmin edebilici sonuçlar alabileceğim kadar yoğun bir biçimde çalışma yapmaya fırsat bulamadım. Size yöntemimle ilgili bir tarif yollamaktan gurur duyuyorum. Hiç kuşkusuz benim deneylerim, ayrıntılar ve tonların giderek açılmaları bakımından Bay Léon Vidal'in yöntemiyle yarışamaz ama uygulamacı bazı ellerde belli bir çalışma tarzı için üretildikleri takdirde, benim yöntemimin, renkli tozlarla yapılan *Photochromy*'ye kıyasla çok daha endüstriyel ve çok daha kârlı olacağına inanıyorum.

Beri yandan Bay Vidal'in nasıl olup da klişe üzerinde belli ayrıntıları elde edebildiğini anlamış değilim. Çünki, örneğin bir portrede ten renginin üzerinde daha koyu bir ton oluşturacak olan kaşlar, kirpikler, bıyıklar ve sakal nasıl farkedilecektir? Tüm bu ayrıntıların şekillerini zeminden ayrılmış olarak gösterebilmek olağanüstü zordur. Bu küçük ayrıntılar prova üzerinde yapılacak ince fırça darbeleri çalışmasıyla tamamlanabilir. Ama doğayı aynen taklid edebilmek için de çok usta bir sanatçı olmak gerekir. Benim yöntemim ise hiçbir rötuş ve fırça darbesi gerektirmemektedir. Bir

manzara fotoğrafında çok güzel sonuçlar elde edilebilir, batan bir güneşi benzeştirebilirim. Gökyüzü, oklavanın altında yayılmış hamur gibi ergimiş iki ton alır ve diğer tüm renkler uygulandıktan sonra genel ton gökyüzü ufkundan gelen sıcak bir tonla belirir.

Sizden yöntemimi iyice incelemenizi rica ediyorum ve eğer onu makul bulursanız okurlarınıza sunmanız ve Fransız Fotoğraf Derneği'nden de gün almanız için size yetki devrediyorum.

Bu yazıma bazı örnekler eklemek isterdim ama ne yazık ki Constantinople'da herşeyden yoksunum, aradığım hiçbirşeyi bulamıyorum. Bu nedenle ince ve uygun renkler bulamadım, renklerin etkilerini verebilecek yeni ve temiz merdanelerim yoktu. Gerekli malzemeleri Paris'e ısmarladım, ancak birbuçuk ay sonra elime geçmiş olacaklar.

Aradıkları herşeyi ellerinin altında bulan Fransız meslektaşlarım denerlerse, çok fazla uğraşmaları gerekmeyecektir ve sonuç almaları kesindir.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

A.Laroche"

Bu mektuplaşmaların sonucunda, yine aynı derginin 15 Kasım sayısında yazıldığına göre Société Française de Photographie, 7 Kasım 1873'de toplandı. Ernest Lacan bu haberi şöyle veriyor;

"Bay Sébah ve Bay Laroche'un bize Constantinople'dan bildirdikleri istekleri üzerine, onların adına komite ile ilişki kurduk. Dernek mensuplarına yağlı mürekkep ile başarılmış bir seri kanıt sunduk. Bu sanatçılar yapıtlarını bize Paris'ten 900 fersah uzak ve aradıkları hiçbir şeyi bulamadıkları bir ülkeden göndermişlerdi. Herkes bu levhaların harikulâde niteliklerini kabul etmek konusunda hemfikir kaldı.

19. yüzyılın stüdyolarında, günışığından yararlanılarak fotoğraf çekme olanağı sağlandığından, fotoğraf stüdyoları çatı katlarında açılırdı.

Bay Davanne'ın da hemen belirttiği gibi, bu sonuçlar Fransız fotoğrafçılarının ilerleme yarışmalarını tahrik etmelidir. "

Pascal Sébah, panoramalar, *Stereoscope*'lar, manzaralar, Doğu yaşantısından kesitler fotoğraflarını Bursa, Ege kıyıları, Atina, Mısır, Libya'dan çekerek ününü arttırmaya devam etti.

1873 yılından sonra Kahire'de bir şube açan Sébah, 1870 ila 1880 yılları arasında orada çalışan Bechard'la işbirliği yaparak, birbirlerine bazı negatiflerini verdiler ve bu negatifler üzerine kendi imzalarını attılar.

Osman Hamdi Bey, Pascal Sébah'ın çektiği fotoğraflardan yararlanarak pek çok resim yaptı.

1884 ve 85 yılları arasında İstanbul'da çalışan fotoğrafçı Policarpe Joaillier ile ortak olan Pascal Sébah, stüdyosunun adını 1888 yılında ünü günümüze kadar gelen Sébah & Joaillier olarak değiştirdi.

Policarpe Joaillier, 1900'lerin başında ortaklıktan ayrılarak Fransa'ya döndü, oğlu Gustave Joaillier,

Paris'te Rue de Clichy 51 no.'da fotoğrafçılığa devam etti.

Sébah & Joaillier firmasında çalışmalarını sürdüren Pascal Sébah 1908 yılında 70 yaşlarındayken stüdyosunu, Agop İskender ve Perpanyani'ye devretti.

Pascal Sébah'ın fotoğraflarına, Abdullah Biraderler'in de fotoğrafları satın alınarak eklendi ve büyük bir arşiv haline getirildi. Agop İskender ve ortağı stüdyonun ismini değiştirmeden ve hatta eski stüdyo kartlarını da kullanarak devam ettiler.

Perpanyani 1914'de ayrıldı.1950 yıllarında stüdyo kapatıldı.

Abdullah Frères

İstanbul'a 1610 yılında Kayseri'den gelip yerleşen Aleksan'ın soyundan olan Abdullah Biraderler'in dedeleri Asdvadzadur Hürmüzyan, sarayın başmübayacıbaşısı idi.

Babaları Apraham Abdullah, 1792'de İstanbul'da doğdu, küçük yaşta ipekçi Artin'in yanına girdi ve uzun zaman ipek işleri ile uğraşarak onun dostu ve meslektaşı oldu. Baba Abdullah 1874'de öldüğünde, 3 kızı ve 5 erkek çocuğu vardı.

Çocuklardan Vichen, Hovsep ve Kevork güzel sanatlarla uğraştılar. Kevork 1839'da İstanbul'da Ortaköy'de doğdu, ilk tahsilini aynı semtte Lusavorchian Okulu'nda yaptı. 1852'de tahsili için Venedik'e gitti. Murat Raphaelyan Okulu'ndan 6 yıl sonra, bütün sınıflarda birinci olarak mezun oldu.

1856'da Alman kimyager Rabach, Beyazıd'da bir stüdyo açmıştı. Bu stüdyoda *Daguerreotype* ile uğraşıyordu.

Abdullah Biraderler'den Vichen, birinci sınıf minyatürist idi. Fildişi üzerine hazırladığı resimleri büyük takdir ve ilgi görüyordu. Sultan Abdülmecid'in ve daha sonra da Sultan Abdülaziz'in ve birkaç ünlü paşanın resimlerini hazırladı. Vichen'in resim konu-

sundaki büyük becerisi, sonunda onun Rabach'ın yanında rötuşçu olarak çalışmasına neden oldu.

1858'de Venedik'ten dönen Kevork, kardeşi Vichen ve diğer kardeşi Hovsep ile birlikte Rabach'ın stüdyosunu devraldılar. 1867 yılında bu stüdyoyu Andreomenos'a devrederek Pera'ya taşınan üç kardeş, burada Abdullah Frères (Biraderler) adlı ünlü stüdyolarını açtılar. Bu stüdyoda pekçok öğrenci de yetiştirdiler. Dönemin seyahat rehberlerinde, İstanbul'a giden herkesin , Boğaziçi, Ayasofya ve diğer tarihi yerlerle birlikte , Abdullahlar'ın stüdyosunu da ziyaret etmeleri tavsiye ediliyordu.

Alman İmparatoriçesi Augusta, Sultan Abdülaziz'den bir fotoğrafını istediğinde, 1863 yılında bu fotoğraf Abdullahlar'a çektirildi. Sultanın da en beğendiği fotoğraf, imparatoriçe tarafından hazırlanan bir madalyada kullanıldı.

Aynı yıl, Sultan Abdülaziz tarafından irade-i Seniye ile "Ressam-ı Hazret-i Şehriyari" ünvanıyla, saray fotoğrafçılığına atanan Abdullah Biraderler, bu ünvanlarını II. Abdülhamid devrinde de korudular.

Abdullah Biraderler'in başarıları, sultanın öylesine takdirini kazandı ki, 1873 yılının 4 Temmuz günü gazetelerinde, bu fotoğrafçıların başkaları tarafından taklit edilemeyeceği bir Sultan buyruğu olarak yayınlandı.

Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden ünlü kişilerden Fransız İmparatoriçesi Eugénie, Rus Çarı I. Frederik, İsveç Kralı II. Gustav, İtalya Kralı Victor Emmanuel, Avusturya Kralı Franz Joseph, İngiltere Kralı Edward, Sırp Prensi Milan, Bulgar Prensi Ferdinand, Mısır Hidivi İsmail'in fotoğrafları Abdullah Biraderler tarafından çekildi.

İstanbul ve çevresinin yaşantısını, günün tiplerini kendi dünyaları içinde gösteren fotoğrafları, 1867 yılında Paris'te sergilendi. Paris sergisindeki Türk pavyonunu, Türk kahvesi, Türk kasrı modeli ve sergilenen pek çok obje arasında Biraderler'in fotoğrafları büyük ilgi gördü. Bu sergi hakkında *Times*'ın bir

yazısında; "Abdullah Frères tarafından sergilenmiş olan İstanbul'a ait iki manzaraya bir şeref mansiyonu vermeyi ihmal etmemeliyiz. Abdullahlar gerek Müslümanlarca, gerekse Hristiyanlarca tanınan az rastlanır isimlerden biridir" diye belirtildi. Bu sergiden pek çok diğer İngiliz ve Fransız yayınları övgü ile söz ettiler.

Bu fotoğrafhane yurt içinde ve dışında büyük ün kazanmaya başladı. Fotoğrafhane yalnızca bir stüdyo halinde bırakılmayarak, pek çok ünlü ressamın sergi açtığı bir galeri haline getirildi.

Fotoğraflarındaki üstünlüğün nedenini, Ermenice yayınlanan bir dergide Kevork Abdullah, *Collodion* isimli mayinin hazırlanmasındaki titizliklerine ve kompozisyona çok dikkat etmelerine bağlamakta ve bu dikkatin sonucunda fotoğrafların güzel bir rölyef, ışık ve gölgenin ahenkli bir geçiş kazandıklarını belirtmektedir.

Galler Prensi Edward, (daha sonra Kral VI. Edward) 1868'de İstanbul'a geldiğinde, Abdullahlar'a bir fotoğrafını çektirdi. Ertesi gün de onları davet ederek eşi Alexandra ve 20 kişilik maiyetiyle başka fotoğraflar da çektirdi. Çok beğendiği bu fotoğrafların sonucunda , Kevork Abdullah'ın Londra'da bir şube açma isteği üzerine, onlara manevi destek olacağını vadetti. Uğraşlara karşın Abdullah'lar bu planlarını gerçekleştiremediler.

1886'da Mısır Hidivi Tevfik Paşa'nın çağırısı üzerine Biraderler'den Kevork ve yeğeni Apraham Mısır'a giderek, Kahire'de fotoğrafhanenin bir şubesini açtılar. Kevork, Tevfik Paşa'nın Nil üzerinden antik Luxor ve Karnak kenti yolculuklarına katılarak1887'de Assuan'a kadar gitti. Buradaki çalışmalara sonradan katılan Hovsep'e Kahire'nin havası iyi gelmediğinden, Kevork da onunla birlikte İstanbul'a döndü.

9 yıllık başarılı çalışmalarından sonra, 1895'de bu stüdyoyu kapatarak İstanbul'a dönen Kevork Abdullah, kendi yokluğunda kardeşinin İstanbul'daki stüdyoyu iyi yönetemediğini ve zor durumda olduğunu

gördü. 1200 Osmanlı lirası karşılığında 1899'da fotoğrafhaneyi Sebah & Joaillier'e devrettiler. Daha sonraki yıllarda da üçüncü sınıf bir fotoğrafhane olarak çalıştılar.

Abdullah Frères yaşamları boyunca fotoğraf çalışmalarından dolayı pek çok sultan, kral ve kraliçeden, takdir mektubu, madalya ve ödül aldılar.

Abdullah Biraderler'den Vichen, bu yıllarda Müslüman olarak Abdullah Şükrü adını aldı. Yedikule Ermeni Hastanesi'nin 1892 yılı salnamesinde Vichen Abdullah'ın Ermeni asıllı devlet görevlileri arasında adı geçmektedir. Ayrıca 4. sınıf Osmani ve 3. sınıf Mecidi nişanlarının olduğu belirtilmektedir. 1898 yılı salnamesinde de aynı bilgiler olduğu halde, 1899 yılı salnamesinde adı geçmemektedir. Bu yılda Müslüman olduğu sanılmaktadır. Abdullah Şükrü Efendi bundan kısa bir süre sonra öldüğünde, İstanbul'un Maçka semtindeki yüksek rütbeli kişilerin mezarlığına gömüldü.

Hovsep Abdullah'ın ölüm tarihi ise, 14 Temmuz 1902'dir.

Kevork Abdullah'ın 4 Nisan 1918 tarihli 6545 sayılı *Puzantion* gazetesinde çıkan bir ilanla, 2 Nisan 1918 sabah saat 2'de kilisenin mukaddes komünyonunu aldıktan sonra öldüğü ve 4 Nisan günü cenaze merasiminin yapılacağı bildirilmektedir.

Yüzbaşı Hüsnü (1844 - 1896)

1865 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un topçu-ressam sınıfından mezun oldu. Topçu okulunda resim hocalığı yaptı. Olayları izlemek için II. Abdülhamid'in görevlendirdiği asker fotoğrafçılardandır. 1872 yılında *Risale-i Fotografya* adlı bir kitap yazdı.

Servili Ahmed Emin (1845 - 1892)

İstanbul'da doğan Servili Ahmed Emin, 1865'de Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan Topçu Müla-

zımı olarak mezun oldu. Büyük resim yeteneği nedeniyle, mezun olduğu yıl Tophane Resimhanesi'ne desinatör olarak alındı. Resimhanede aynı zamanda fotoğraf işleri ile de ilgilendi ve bu alanda büyük ün kazandı.

Sultan II. Abdülhamid tarafından bir heyetle Anadolu'ya gönderilerek, Bursa, Bozöyük, Eskişehir ve İznik'in pek çok fotoğrafları çektirildi.

İyi bir suluboya ressamı, gravürcü ve fildişi oyma sanatında da çok başarılı olan Ahmed Emin Bey, bu fotoğraflardan hazırladığı bir albümü sultana takdim etti. Albümün kapağının fildişi oymalarını kendisi hazırladı.

Fotoğrafla yakından ilgilenen Sultan II. Abdülhamid tarafından yaverliğe getirilen Ahmed Emin Bey'in bu göreve getirilmesi onun fotoğraftaki başarısına da bağlanabilir. Bir müddet bu görevi sürdürdükten sonra, Mühendishane'de resim hocası olarak çalışmalarına devam etti.

Dördüncü dereceden Osmani ve Mecidi nişanları olan Servili Ahmed Emin, 4 Ocak 1892'de öldü.

Ali Rıza Paşa (? - 1907)

Askeri okuldan 1866'da 18. dönemde Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olan asker fotoğrafçılardandır.

Bir ticari işletmeleri olmadan, sarayın bütün fotoğraf hizmetlerini gören bu asker fotoğrafçılar, imparatorluğun belgelenmesine çok büyük katkıda bulundular.

Ali Rıza Paşa'nın son görevi Milli Müdafa Vekaleti fotoğrafhanesindeydi.

4 Mart 1907 tarihli *Sabah* gazetesinden: "Bab-ı Valay-ı Seraskeri fotoğrafhanesinde memur mirliva Üsküdarlı Ali Rıza Paşa, dün Üsküdar'da Tekke Kapısı'ndaki hanelerinde vefat etmiştir. Selamsız'da toprağa verilecektir."

Tancrède R. Dumas

1860 yılından beri Beyrut'ta çalışmalarını sürdüren Dumas, 1866 yılında Grande Rue de Pera'da bir fotoğraf stüdyosu açtı. Manzaralar ve panoramalarda usta olan Dumas'nın 1877'de dört büyük albümü yayınlandı.

Nikolai Andreomenos (1850 - 1929)

Abdullah Frères'in Beyazıt'ta Rabach'tan devraldıkları, bugünkü İstanbul Üniversitesi yakınındaki stüdyoda, 1861'de Nikolai Andreomenos 11 yaşında çırak olarak çalışmaya başladı. Bu stüdyoyu Abdullah'lar 1867'de, mesleği iyice öğrenen Andreomenos'a sattı. 30 yıla yakın bir zaman burada çalışan Andreomenos daha sonra fotoğrafçılığın merkezi haline gelen Pera'da bir şube açtı.

Pera'daki stüdyo ile bizzat kendisi ilgilendiğinden, Beyazıd'daki stüdyoya çırakları bakıyordu. Yavaş yavaş işi azalan Beyazıd'daki yer daha sonra kapatıldı.

Andreomenos, saraya girmeyi başaran fotoğrafçılardandır. Sultan Vahdettin'in veliahtlığı sırasında ona fotoğraf dersleri verdi ve bu kanalla da Sultan II. Abdülhamid'den iki madalya aldı.

1903 yılında Paris'te açılan bir sergiye dört fotoğrafi ile katılarak, bu sergiden de bir madalya aldı.

1895 yılında 27 x 33 boyutundaki makinesiyle İstanbul sokaklarını büyük bir titizlikle çekti.

27 Ocak 1929'da fotoğraf çalışmalarını sürdürürken öldü. Oğlu Tanaş Andreomenos çalışmalara devam etti. 1930 yılında stüdyonun adı "Saray" olarak değiştirildi. 1980'li yılların sonlarına doğru bu stüdyo kapandı.

Guillaume Berggren (1835 - 1920)

20 Mart 1835'de Stockholm'de doğdu. 1850'de evini terkederek usta bir marangozun yanında çırak olarak çalışmaya başladı. Yetenekleri onun bu konuda çok

şey öğrenmesine neden oldu.

1835 yılında Avrupa'ya seyahat etmeye karar vererek, bir gemi ile Stockholm'den ayrıldı. Hamburg yolu ile Berlin'e geldi ve orada bir fotoğraf stüdyosunda çalışmaya başladı. Daha sonra Avrupa'nın diğer şehirlerinde de çalışarak dolaşan Guillaume, Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki Odesa'ya geldi. Tüm amacı dünyayı dolaşmak olduğundan, 1866'da Akdeniz yolu ile Okyanus'a açılmak üzere bir gemiye bindi.

Gemi İstanbul limanında durdurulduğunda, Guillaume bir fırsatını bularak şehri dolaşmaya çıktı. Doğu'nun bu gizemli şehrini gördüğünde de hemen gemiden ayrılarak buraya yerleşmeye karar verdi. Bu adım onu yaşamının sonuna kadar kalacağı kente getirmişti. 1870'lere kadar bu kentte denizyolları ile ilgili bir işte çalıştı. 1870'li yılların başında Grande Rue de Pera'da Derwish Sokağı'nda (bugünkü adı Piremeci) başındaki 414 no.'lu binanın ikinci katında bir fotoğraf stüdyosu açtı. Amelie adlı bir Rum kızı ile evlendi.

İsveç'ten gelen kızkardeşi Charlotta'ın kızı Hilda Ullin, Guillaume ile birlikte stüdyoda çalışmaya başladı.

Guillaume, İstanbul'un en güzel görüntülerini usta tekniği ve kompozisyon anlayışı ile belgeledi. Boğaziçi'nin, kıyıların, sokakların, çeşitli sınıflardan tiplerin, manzaraların belgeleyicisi oldu.

Bağdat demiryolunun yapımı sırasında Goltz Paşa ile birlikte Anadolu'ya yaptığı gezilerde demiryolu üzerindeki pek çok kentin fotoğraflarını çekti. Bunlar harabeler, anıtsal İslâm yapıları idi. Konya, Bursa, Akşehir, Bilecik, Sakarya, Manisa, İzmir görüntüleri fotoğraf tekniğinin güzel uygulamaları olmaktan başka, o dönemin değerli dökümanlarıdır.

1885'de İstanbul'u ziyarete gelen İsveç kralı II. Oscar ve ailesinin elçilik binası terasında fotoğraflarını çekti. Bu binanın fotoğraflarından oluşan bir albümü sunduğunda kral tarafından kendisine bir ni-

şan verildi.

Osmanlı Sultanı'ndan da bir nişan sahibi olan Berggren, 1920 yılında 85 yaşında öldüğünde yeğeni tüm fotoğraf gereçlerini de Guillaume'un tabutuna koyarak birlikte gömdü. Mezarı İstanbul Feriköy'de İsveç'lilere ait bir mezarlıktadır.

Üsküdarlı Hasan Rıza (1864 - ?)

1883'de Harbokulu'nun piyade sınıfından mezun oldu. 1888 yılından 1895 yılına kadar Kuleli Askeri Lisesi'nde resim hocalığı yaptı.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıktığından beri (1876), İstanbul ve taşra vilayetlerinde inşa edilen askeri binaların fotoğraflarını çekmek için 1893 yılında kurulan komisyonun üyesi Hasan Rıza, fotoğraf çekme görevini üstlenerek bunları albümler halinde Sultan'a sundu.

Gülmez Frères

Özellikle İstanbul'un kırsal görünümlerinin fotoğraflarını çeken Gülmez Kardeşler, 1870 yılında Pera'da bir stüdyo açtılar. "Sultan Fotoğrafçısı" ünvanı ile çalışmalar yapan ve Osmanlı Sultanı'ndan madalya alan fotoğrafçı üç kardeşin ayrıca 1887 Floransa, 1893 Chicago sergilerinden şeref madalyaları vardı.

19. yüzyılın sonlarında kapanan stüdyonun tüm fotoğrafları Aşil Sâmancı'ya satıldı.

Bogos Tarkulyan (? - 1940)

Kumkapı'lı Haçik adlı bir balıkçının oğlu olan Bogos Tarkulyan, Pol diye çağrılırdı. Daha sonraları bu isim de unutularak Tarkulyan'ın stüdyosu olan "Febüs" adı kullanılarak Febüs Efendi diye çağrıldı.

Karakaş biraderlerin atölyesinden yetişerek, Abdullah Biraderler'in asistanlığını yaptı, 1890'da da

"Febüs" adı altında kendi stüdyosunu kurdu.

Uzun seneler resim dersi alan Febüs, özellikle portre resmi üzerine çok başarılı çalışmalar yaptı. Sultan II. Abdülhamid'den "Saray Fotoğrafçısı" ünvanını alan ve Sultan'ın 23 yıl fotoğrafçılığını yapan Febüs Efendi'nin beşinci dereceden bir Mecidi nişanı vardı.

II. Abdülhamid'den sonra, Sultan Mehmed Reşad tarafından da sık sık saraya davet edilerek, saray erkânının fotoğraflarını çekti.

Devrin ünlüleri arasında Muzafferiddin Şah, II. Wilhelm, Bulgar Kralı Ferdinand, Habsburg ailesi ferdleri ve Sırp Kralı bu stüdyoda fotoğraf çektiren kişiler arasındadır.

Febüs Efendi'nin ünü, fotoğrafçılığı kadar çok zarif bir kişiliğe sahip oluşundan da gelmekteydi. Dönemin halk şairlerinden Üsküdarlı Razi şöyle bir dörtlük yazdı:

"Gençliğinde Febüs'ün kendi resim gibiydi
Siyah çehre, civelek güzel bir Ermeni'ydi
Tarkul Şah derler idi uşşakı kalenderler
Emsali ender çıkar Ermeni güzeliydi"

Febüs Efendi, 1890 yıllarında çocuk resimleri çekmek için, Fransa'dan stüdyosuna alçılı kartondan yapılmış 70-80 cm. yüksekliğinde bir at getirmişti.

1900 yılının Mayıs ayında stüdyo, bitişiğindeki meşhur Hanaki kahvesiyle birlikte yandı. Eleni adlı bir Rum kızıyla evli olan Bogos Tarkulyan'ın fotoğrafhanesi 1937'lere kadar başka bir adreste devam etti. Febüs Efendi 1940 yılında öldü.

Kolağası Mehmed Hüsnü (1861 - ?)

1882'de Harbiye'nin piyade sınıfından mezun olan Hüsnü Efendi, aynı yıl Bab-ı Seraskeri fotoğrafhanesine tayin edilerek 1894 yılına kadar burada fotoğraf işlerinde çalıştı. Bu tarihten sonra Genel Kurmay

Başkanlığı resimhanesinin de fotoğraf işlerini yürüten Mehmed Hüsnü'nün çalışmalarındaki büyük başarısı nedeniyle aldığı beşinci rütbeden Mecidi nişanı vardı.

Fahreddin Türkkan Paşa (1868 - 1948)

1868'de Tunaboyu'nda Rusçuk'ta doğdu. Öğrenimine yine aynı yerde başladı. Babası Tuna vilayeti Posta ve Telgraf müfettişi Mehmed Nahid'di. 1877-1878 Türk-Rus Şavaşı'nda geri çekilen Türk göçmen kafileleri ile birlikte İstanbul'a geldi. Babası Nahid Efendi, Rusçuk'tan sonra İstanbul Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne getirildi. Fahri Bey, bir yandan İstanbul'da Harbokulu'na devam ederken, diğer yandan da babasının yanında görevli Fransız mühendislerden dersler alarak fotoğrafçılığı öğrendi.

1885'de henüz 17 yaşındayken, İstanbul ve çevresinin fotoğraflarını çekmeye başladı. Fotoğrafçılığını daha da ilerletmek için Febüs'ün stüdyosunda çalıştı ve stüdyonun sahibi Bogos Tarkulyan'dan özel dersler aldı.

1888 yılında Harbiye'den ve 1891'de de Kurmay Okulu'ndan mezun oldu.

1894'den sonra İstanbul'dan Erzincan'a görevli gönderildi. 1908 yılında Arnavutluk'taki büyük isyanı bastırdı. Albay olarak Tekirdağ'da Kolordu Başkanlığı'na getirildi. Bu Kolordu ile 1911 İtalyan Savaşı'nda, Çanakkale Boğazı savunmasında görev aldı. 1912-1913 Balkan Savaşı'nda 31. Tümen'e komuta etti. 1914'de Musul'da, sonra Suriye'de komutanlıklar yaptı. 31 Mayıs 1916'da Medine'ye gelerek, isyan eden Mekke Emiri'ne karşı Medine'yi 1916'dan 1919'a kadar savundu. Bu nedenle kendisi "Medine Müdafii Fahri Paşa" olarak da anılır.

Askeri görevle gittiği yerlerin fotoğraflarını çeken Fahreddin Paşa, yabancı yayınlardan derlediği fotoğraf notları da yazdı.

22 Kasım 1948'de İstanbul'da öldü.

Garabet Amirayan (1857 - 1927)

1857 yılında Bursa'da doğdu. Altı yaşındayken ailesi ile birlikte İstanbul Üsküdar'a yerleşti. Andreomenos'un yanında fotoğrafçılık öğrendi. 1900 yıllarında "Osmanlı Fotoğrafhanesi" adı ile Beyazıd'da bir stüdyo açtı. 1905 yılında fotoğrafhanesini Üsküdar'a taşıdı. Ölünceye kadar çalışmalarını burada sürdürdü.

1918 yıllarında kızı Ardemis kendisine fotoğraf çalışmalarında yardımcı oldu. 19 Haziran 1927'de Garabet Amirayan'ın ölümünden sonra kızı bu mesleği birkaç yıl daha sürdürdü.

Rahmizade Bahaeddin Bediz (1875 - 1951)

1875'de İstanbul'da doğdu. İlk tahsiline Girit'te başladı. Daha sonra Mekteb-i Sultani'ye girmek için İstanbul'a geldi. 1895"e Girit'e dönerek bir kırtasiyeci dükkanı açtı.

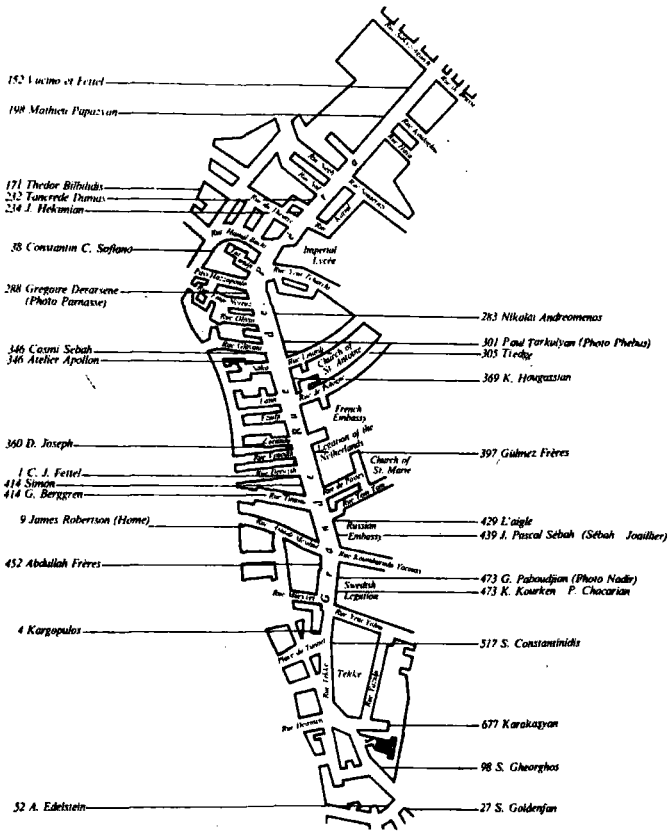
İstanbul'dan ayrılmadan önce ilk fotoğraf makinesini Diradur mağazasından, ilk fotoğraf derslerini de ressam İsmail Hakkı Bey'den aldı.

Girit'teki kırtasiyeci dükkanında fotoğraf da çekmeye başladı. Arkeolog Evans'ın Knossos kazılarının fotoğraflarını çekti.

1909'da Girit'teki stüdyosunu devrederek İstanbul'a geldi ve 1910'da bugünkü İstanbul Vilayeti binasının karşısında fotoğrafhanesini açtı. Resna adı ile bilinen fotoğrafhanenin ünü, titiz çalışmanın sembolü haline geldiğinden tüm Türkiye'ye yayıldı. Kendinden önceki ünlü stüdyoların kapanmaya başladığı yıllara rastlaması da Resna'nın şansını arttıran unsurlardandı.

İstanbul'da Sublime-Porte'dan (Babıâli) sonra, Üsküdar ve daha sonra da Bahçekapı şubeleri açılan fotoğrafhanede 20'yi aşkın işçi çalışmaktaydı. Kısa zamanda büyük üne kavuşan fotoğrafhanenin, aynı hızla yükselip kapanması 15 yıl gibi kısa bir dönemin içinde oldu. 1925 yılında giderek sönükleşen fotoğ-

LA GRANDE RUE DE PERA[24]

1840-1900 yılları arasında Pera'nın ünlü fotoğrafçılarının yerleşimleri.

rafhane kapatıldı.

1937 yıllarından sonra Türk Tarih Kurumu'nun fotoğrafhanesini yöneten Bahaeddin Bey, 1951 yılında İstanbul'da öldü.

Albert Kahn (1860 - 1940) Fotoğrafçıları

1910 ile 1931 yılları arasında Paris'li banker Albert Kahn'ın finanse ettiği fotoğrafçılar, Frederic Gadmer, Stephanie Passet, Auguste Léon, Georges Chevalier, Roger Dumas; Avrupa, Asya, Amerika ve Afrika'yı gezerek bu yerlerin *Autochrome*'larını çektiler.

Fotoğrafların konusunu ülkelerin sosyo-politik durumları, kültür, sanat, ulaştırma, askerler, savaş, ticaret, din, doğa oluşturmaktaydı.

1912, 1913, 1918, 1922, 1923 yıllarında Türkiye de Kahn fotoğrafçılarınca belgelendi.

V. Basın Fotoğrafçılığı

Gazetecilik anlayışı ile sosyal çevrenin belgelenmesi ise, 1853 yılında Kırım Savaşı sırasında başladı. Osmanlı darphanesinde hakkak olarak çalışan James Robertson, 1855 yılında savaşın bitiş zamanlarına da rastlasa, Kırım limanı, savaş alanı görüntüleri ile imparatorlukta ilk basın fotoğraflarını çekmiş kişidir.

Batı tarzı resim ülkeye girmeden önce, resimle ilgili çalışmalar minyatür, tezhib, kalem işleri ile mimari elemanlar, çini süslemeleriydi.

Minyatür, 8. yüzyıldanberi bir yüzey resmi olarak gelişmişti. Üçüncü boyut ve perspektif kullanılmazdı.

Kitap sayfalarına metni açıklamak için çizilen minyatürler, yakından izlenen bir resim olduğundan ve perspektif te belli bir uzaklıktan derinlik etkisi yapacağından, perspektife gerek görülmemişti. Minyatürün okulu yoktu. Usta-çırak ilişkileri ile öğrenilirdi. Bu sanat, okullarda gösterilse bile eşyayı ve doğayı doğru bir biçimde ifadelendirmeyeceğinden bir

anlamı da olmazdı. Oysa Batı tarzı resim yalnızca resim sanatı için yapılmamakta, doğa ve eşyayı doğru göstermek amacını taşımakta idi.

Resim bir ders programı olarak ilk kez, bir askeri okul olan, 1795 yılında öğretime başlamış Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a 19. yüzyılda eklendi. Askeri okullarda öncelikle asker mesleğinin gereği olarak okutulan resim derslerinde perspektif ve gölgenin ağırlık kazanmasının tek nedeni, resimsel olmaktan çok, üç boyutlu eşyanın doğru görüntüsünü yakalayabilmek içindi. Batı tarzında resim dersleri okunan ilk okul Mühendishane olduğundan, ilk ressamlar da buradan mezun oldular.

Mühendishane'ye resim derslerinde yararlanmak üzere 1805'de İngiltere'den bir *Camera Obscura* getirildi. Daha sonraları fotoğraf derslerinin eklendiği bu okullarda öğretmenliği, ressam sınıfından mezun olmuş askerler yaptılar. Bu öğrenciler arasında, sonradan öğretmenlik yapan ve fotoğraf öğreten Ali Rıza Bey, Ali Sami Aközer, Yüzbaşı Hüsnü Bey gibi isimler vardı.

Saray tarafından görevlendirilen bu fotoğrafçılar, tarihi saptamalar ve gezginci dökümanter devrinin başlamasını sağlamış oldular.

Gazetecilik o dönemde bir fotoğrafçı kadrosu barındıracak teknik olanaklardan uzak olsa bile, çekilen bu fotoğraflar ülkede fotojurnalizmin başlangıcıdır.

Sultan II. Abdülhamid'in, imparatorluktaki tüm olayları sarayından çıkmadan izlemesi bu fotoğraflar sayesinde oldu.

Abdülaziz'den sonra, üç ay gibi kısa bir dönem sultanlık yapan V. Murad'ın arkasından tahta geçen sultan II. Abdülhamid, Osmanlı'da fotoğrafın en büyük koruyucusu ve destekleyicisi oldu. Güzel sanatlarla ilgilenen sultanın kendisi de fotoğraf çekerdi. Sarayda vaktinin çoğunu marangoz atölyesi, resim salonu, müzik salonu ve fotoğraf atölyesinde geçirirdi.

Saltanatının 25. yılında Osmanlı topraklarında çı-

karılacak af için, ülkenin bütün cezaevlerindeki mahkumların, tek tek veya üçerli guruplar halinde fotoğraflarını çektirerek, mahkumların isimleri, suçları ve mahkumiyet müddetleri yazılı bu albümlere bakarak af edilecekleri saptadı. Cezaevlerinin her türden insanı toplayan yerler olduğunu düşünürsek, bu albümlerin o devrin giyim kuşamı açısından çok değerli bir folklorik belge olduğu açıktır.

Sultanın başkatibi Tahsin Paşa anılarında Abdülhamid'in sık sık kendisine; "Her resim bir fikirdir. Bir resim yüz sayfalık yazı ile ifade olunamayacak siyasi, hissi manaları telkin eder, onun için ben tahriri münderecatlardan ziyade resimlerden istifade ederim" dediğini yazar.

II. Abdülhamid'in fotoğrafa verdiği olağanüstü önem, bu sanatın, döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda süratle gelişmesini sağladı.

Sultan, fotoğrafçılara ülkenin herşeyini fotoğrafla saptama görevini verdi. Hemen bütün donanma gemileriyle, askeri kuruluşların, fabrikaların, mensuplarının, devlet tarafından yapılmış bütün binaların, okulların ve karakolların, camilerin, etnografik çevrenin, arkeolojik görünümlerin, v.b. fotoğraflarını çektirdi.

Ziyarete gelen yabancı devlet adamlarının İmparatorluk'taki gezilerini, hastane ve büyük müesseselerin açılışlarını da yine çektirdiği bu fotoğraflardan izledi.

Diğer devlet büyüklerine de ülkenin propogandasını yapmak için albümler gönderdi.

Bugün, İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde bulunan Yıldız albümleri II. Abdülhamid döneminin en önemli belgeleridir.

Ebubekir Hazım Tepeyran anılarında, Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden ve parasına, mallarına el konması kararından sonra Yıldız Sarayı'nın harem dairesine giren heyetin orada sultana ait küçük bir fotoğraf atölyesi ile karşılaştıklarını yazar.

20. yüzyıl başlarken, Mısır, Sudan, Bulgaristan,

Bosna-Hersek, Kıbrıs, Sisam, Girit, Güney ve Doğu Arabistan gibi yerler imparatorluğun denetiminden çıkmış, geniş ölçüde bağımsızlık kazanmıştı.

İmparatorluk bu yüzyıla pek çok isyanlar, İtalyan Savaşı, I. ve II. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile girdi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyanın siyasi haritası ve toplumların siyasal yönetimleri değişti. Osmanoğulları, Hohenzollern, Habsburg, Romanov gibi sonsuz sanılan hanedenlar iktidardan düştüler.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesini izleyen yıllarda, özellikle imparatorluğun başkenti İstanbul büyük bir hareketlilik içindeydi. Resimlenen basın da olayları verirken bu hareketlilikte önemli bir yer tutmaya ve yönlendirici olmaya başladı. *1887 Rebi-i Marifet* adlı yıllıkta ilk resim basma olanağını yakalayan Ebüzziya Tevfik Bey'den sonra, 1928 yılında *Resimli Uyanış* adını alan *Servet-i Fünun* dergisini yayın hayatına getiren Ahmet İhsan Tokgöz dergiyi kurduğu 1891 yılından beri basında resmin etkisine inanmış bir kişiydi.

1 Ağustos 1914'de başlayan I. Dünya Savaşı'na Osmanlı İmparatorluğu 30 Ekim'de girdi. Osmanlılar, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, v.b. gibi güçlü devletlere karşı, Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan'ın yanında savaştılar.

1914-1918 yılları arasında süren bu savaşın sonunda diğer yenik düşen müttefikleri gibi Osmanlı İmparatorluğu da bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzaladı. Bu mütarekenin ağır şartlarıyla, imparatorluk fiilen sona ermiş oluyordu. İtilaf Devletleri Boğazlar'la İstanbul'un kontrolunu ele geçirdiler ve ülkeyi yavaş yavaş işgal etmeye başladılar.

1910 yılında *Resimli Kitap* ve *Şehbal* dergilerinde foto muhabirliğine başlayan ve 1914 yılında stüdyosunu açan Ferit İbrahim, I. Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi'nin fotoğraf ve filmlerini çekti.

1911'de Trablusgarp'ta İtalyanlara, 1915'e Çanak-

kale'de İtilaf Devletleri'ne karşı kazandığı zaferlerden sonra Mustafa Kemal, kendisini geniş yetkilerle dokuzuncu ordu müfettişliğine tayin ettirdi.

Büyük Anadolu isyanına katılmak üzere, İstanbul'dan deniz yoluyla hareket ederek, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a adımını atan Mustafa Kemal'in bu adımı, altı asır süren Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe karışmasının ve Türklerin Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı oldu.

Kurtuluş yolunda hergün yeni zaferler kazanılan savaşlarda fotoğraf çekenlerin çoğu, savaşa katılan askerlerdi.

Esat Nedim Tengizman, I. ve II. İnönü, Dumlupınar ve Sakarya Savaşları'nın fotoğrafçısı oldu.

İzmir'e Türk askerleriyle birlikte giren Etem Tem, Batı Cephesi'nin fotoğrafçısıydı.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da sayısı artarak açılan fotoğraf stüdyolarına, hemen her şehirde Zafer, Hürriyet veya bu anlamları içeren isimler verildi.

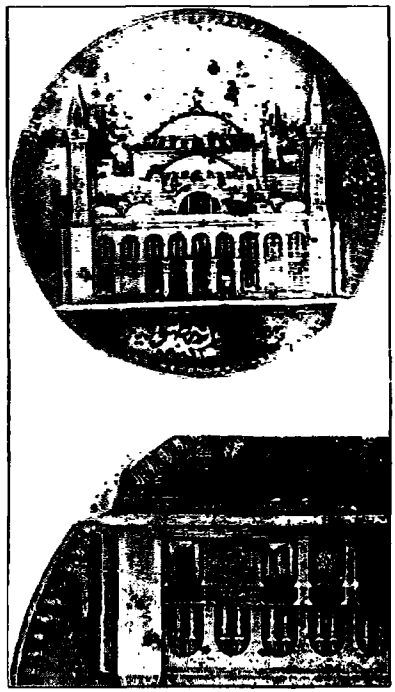
James Robertson (1813 - 1888)
Felice Beato (? - 1903)

James Robertson 1819'de Middlesex'de doğdu. 1833-1840 yılları arasında Londra Kraliyet Darphanesi'nde hakkak olarak çalıştı. 1840 yılından sonra İstanbul'a geldi.

Osmanlı Darphanesi'nde ayar tashihi kararından sonra Darphane-i Amire'de yeni daireler inşasına başlandı ve diğer taraftan da Londra Darphanesi'nde kullanılmakta olan o zamanın en son sistem makineleri ile alat ve edevat sipariş edildi. Londra Darphanesi'nden makine mühendisi Mountain, terazi dirhem mühendisi Warren ve sikke kalıpları ustabaşısı Taylor ayda otuz İngiliz Lirası, hakkak ve modelci James Robertson kırk İngiliz lirası, makinist William yirmi ve Paris darphanesi çeşnicibaşı muavini kimyager Moreau elli İngiliz lirası maaşla Darphane-i

Amire hizmetine alınarak, kuruluş hazırlıkları tamamlandı. 100.000 lira kadar para sarfı ile o vaktin Londra darphanesinin aynı, bütün alat ve edevatı yeni ve son sistemde bir darphane oluşturularak 1259 hicri senesi sonlarında darbiyata hazır hale getirildi.

Darphanedeki görevi ve İstanbul'daki yaşamı 1840 yılında çizdiği ilk madalya ile başlayan Robertson, İstanbul'un pek çok fotoğraflarını bu tarihten sonra çekmeye başladı.

James Robertson'un çizdiği Ayasofya Madalyası (1849) ve Robertson'un isminin yeraldığı kesit.

Londra'ya yaptığı seyahatlerden birinde, Malta'da Venedik asıllı İngiliz Felice Beato ile tanıştı. 1850 yılında birlikte Malta'nın fotoğraflarını çektiler. *Wet Collodion* metodu ile yapılan bu fotoğraf çalışmalarında Beato, Robertson'un asistanlığını yaptı.

1851'de birlikte İstanbul'un pek çok mimari belgesel fotoğraflarını çektiler. Fotoğraflar önceleri Robertson adı ile, birlikte çalışmaya başladıktan sonra da Robertson & Beato veya Robertson & Beato Co. diye imzalanmaya başlandı.

1853 yılındaki Osmanlılarla Ruslar arasında başlayan Kırım Savaşı'na, daha sonra Fransa ve 1854 Mart ayında da İngiltere Ruslara karşı katıldılar. İn-

giltere, Kırım Savaşı'nın fotoğraflarını çekmek üzere Roger Fenton'u görevlendirdi. Fenton üzerinde "Photographic van" yazılı arabası ile dolaşarak 1855 yılında 360'ın üzerinde savaş alanının fotoğraflarını çekti. Kısa ömürlü *Collodion* plakaların hazırlanmasında büyük güçlüklerle karşılaştı. Bu güçlüklere karşın dünyaya ilk savaş fotoğraflarını armağan etti. Fenton'un koleraya yakalanıp İngiltere'ye dönmesinden sonra, 1855 yılının Ağustos ayında James Robertson, asistanı Felice Beato ile birlikte Kırım'a gitti. Sivastopol, Malakof ve Balaklava Limanı'nın 60'ın üzerinde fotoğraflarını çektiler.

1854 yıllarında Atina, Malta, 1857 yıllarında Kudüs, Kahire, Filistin'i fotoğrafladılar.

1856 yılında Robertson, Beato'nun kızkardeşi Marie Matilda Beato ile evlendi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da uzun yıllar fotoğraf çalışmaları sürdüren Robertson, Osmanlı Darphanesi için en son madalya çizimini 1876'da yaptı.

Bahriyeli Ali Sami

14 Mayıs 1890'da Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'ne giren, Mehmet Bey'in oğlu Kasımpaşa'lı Ali Sami, 22 Mayıs 1892'de inşaiye sınıfından deniz teğmeni olarak mezun oldu.

Osmanlı Bahriyesi'nde albaylığa kadar yükselen (12.12.1905) Ali Sami Bey, "Bahriyeli Ali Sami" diye anılır. "Bahriyeli" lakabı kendisine yine saray için çalışan, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan mezun başka bir asker fotoğrafçı ile aynı adı taşıdığından, karışıklığı önlemek için verildi.

Darülaceze'de baş fotoğrafçılık ve Bahriye okulunda fotoğraf hocalığı yapan Bahriyeli Ali Sami, Osmanlı donanmasının pek çok fotoğrafını ve imparatorluğu ziyarete gelen amirallerin ve yabancı donanmaların fotoğraflarını çekti.

1893 yılında basılan *Mebadi-i Usul-ü Fotografya*

adlı kitabını "Bahriye İnşaiye Mühendislerinden Ali Sami" diye imzaladı, Stefan Matbaası'nda basılan bu kitabın her biri mühürlenerek, mühürlü olmayanların sahte olduğu kitabın giriş sayfasında belirtildi. Dönemin fotoğraf tekniklerini içeren kitap, Sultan II. Abdülhamid'e ithaf edildi.

1897 Türk-Yunan Savaşı'ndan gümüş madalya sahibi Ali Sami, 1897'den sonra Yıldız Sarayı'nda açılan serginin müdürlüğünü yaptı.

II. Abdülhamid döneminde saray fotoğrafçısı olan Ali Sami Bey, sultan için pek çok değerli albümler hazırladı. Özellikle Bahriye için çok kıymetli belgeler olan bu albümler nedeniyle, üçüncü dereceden Osmani, dördüncü dereceden Mecidi ve bir de sanat madalyası sahibi idi.

Meşrutiyet'in ilanından sonra, II. Abdülhamid daha tahtta iken, yaverleri ve devlet yöneticilerini incelemek üzere kurulan komisyon, 4 Mayıs 1909'da Ali Sami Bey'i de albaylıktan uzaklaştırdı. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin 2 Ağustos 1909 tarihli sayısında Bahriye fotoğrafçısı Ali Sami Bey'in bir hafiye olduğu belirtilerek sultan yaverliğinden alındığı ve yaverlik ücretinin kesilerek, İskenderun liman reisliğine tayin edildiği bildirilmektedir.

Bu arada Mısır'a kaçan Ali Sami'nin fotoğraf makinesini da yanında götürdüğü anlaşılmaktadır. 28 Ağustos 1909 tarihli *İkdam* gazetesinde, kaçak Ali Sami'nin beraberinde götürdüğü devlet malı fotoğraf makinesinin1740 kuruş bedelinin, kaçağın haciz edilen mallarından tahsil edileceği bildirilmektedir.

Ali Sami, Anadolu'da Milli Mücadele'nin başladığı yıllarda tekrar Anadolu'ya gelerek Bandırma'da beş sayı yayınlanabilen *Adalet* adında bir gazete çıkardı. Bu gazete ile Sultan II. Abdülhamid devrini savundu ve Mustafa Kemal Atatürk'e karşı olduğunu yayınladı.

Türk Kurtuluş Savaşı başladığında ise, önce karısı ile İzmir'e, oradan da Selanik'e kaçtı ve orada öldü.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu getirecek olan Kurtuluş Savaşı'nın başlarındaki mücadelelerde,

siyaset, fikir ve hatta silahla bu savaşa karşı olanlar, Osmanlı İmparatorluğu sona erdikten sonra bir liste ile saptandı. Bu listede 150 kişi olduğundan 150'likler diye anılır. Listenin gazeteciler bölümünde Bahriyeli Ali Sami'nin adı da kayıtlıydı.

Ali Sami Aközer (1866 - 1936)

Mühendishane öğrencilerinden Ali Sami Bey, 1866 yılında Rusçuk'ta dünyaya geldi. Halil Kamili Paşa'nın oğlu olan babası Şehremini Hacı Şefik Mevlevi, doğumu bir Kur'an'ın arka kabının içine şu satırlarla not aldı:

"İşbu binikiyüzseksenüç senesi şehri şerif Ramazanının onyedinci pazar günü sabahleyin saat ikiye yirmi kala oğlum Ali Sami, Rusçuk'ta dünyaya geldi. Rabbim hayırlı ve tul ömür ile muammer buyursun. Amin."

Ailesi Üsküdar Beylerbeyi nüfusuna kayıtlı olan Ali Sami Bey, Mühendishane kayıtlarında "Üsküdarlı Ali Sami" diye geçer. 1886 yılında Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un topçu sınıfından 24 subayla birlikte mezun oldu. Okulda resim ve fotoğraf öğretmeni olarak görevine başladı. Aynı zamanda sarayın da fotoğraf hocalığını yaptı ve şehzade Burhaneddin Efendi'ye uzun zaman fotoğraf ve resim dersleri verdi.

Servili Ahmed Emin Bey'in kızı ile evlenen Ali Sami Bey'in evliliği ile ilgili kayıt da yine babası Ali Şefik Mevlevi tarafından Kur'an'ın arka kabının içine şöyle not alındı:

"Yaveran-ı Hazreti Padişahi'den Topçu Miralayı İzzetlü Servili Ahmed Emin Beyefendi'nin kerimesi Fatma Refia Hanım'ın Mülazımıevvel Ali Sami Efendi'ye icra-i akdi, 4 Teşrinisani 1304".

Kara kalem ve sulu boya resim konusunda usta olan Ali Sami Bey, 1892'de Kolağası rütbesine ulaştı.

Alman İmparatoru II. Wilhelm'e Osmanlı İmparatorluğu'nu 1898 yılındaki ziyaretinde, Yıldız Sara-

yı'nın büyük salonunda yapılan karşılama törenini, Yıldız Talimhane'ye büyük bir geçit töreni izledi.

İmparatorun Hohenzollern yatına, İstanbul'dan Suriye kıyılarına kadar katılmak üzere Osmanlı İmparatorluğu da Kruvazör-ü Hümayun'la bir heyet gönderdi. Bu heyette, *İkdam* gazetesinden Zühtü Bey, *Malumat* gazetesinden Ahmet Rasim Bey yazar olarak, Ali Sami Bey de sultan adına fotoğrafçı olarak görevlendirildi.

Ali Sami Bey bu gezinin fotoğraflarını İstanbul'dan Kudüs'e kadar imparatoru izleyerek, Hayfa, Yafa Nasıra, Beytüllahim, Şam, Beyrut, Baalbek'teki ziyaretler ve törenleri ile birlikte çekti.

Ali Sami Bey'in Mühendishane'deki resim ve fotoğraf öğretmenliği, Meşrutiyet'in ilanından (1908) sonra ayrılması ile sona erdi. Daha sonra Trabzon Lisesi'nde resim öğretmenliği yapmaya başladı. Soyadı kanunu çıktığında Aközer soyadını aldı.

1935 yılında İstanbul'a dönen Ali Sami Bey, 1936'da burada öldü.

Kenan Paşa (1855 - ?)

1855'de Rusçuk'ta doğdu. 1877'de babası Nazif Paşa'nın Bosna valiliği sırasında Bosna'da bulundu. Sonra İstanbul'a gelerek Mevkib-i Hümayun alayına yazıldı. Teğmen rütbesi ile fahri yaverliğe kabul edildi. 1897 yılında Türk-Yunan Savaşı'nın harp sahnelerinin fotoğraflarının çekilmesi görevini üstlendi.

1900 yılında paşalığa yükselen Kenan Bey, 1908 Meşrutiyet ilanından sonra görevden alındı. İstibdad devri ileri gelenlerinden olduğu ileri sürülerek sürgüne gönderildi.

Talha Ebüzziya (1880 - 1921)
Velid Ebüzziya (1882 - 1945)

Ebüzziya ailesi 13. yüzyılda Anadolu'ya göç eden Orta Asya Türk topluluklarından Şereflü aşiretinin

Horasanlı at çeken Hacı Hasanoğulları'na mensuptur.

Kamil Efendi'nin oğlu Ebüzziya Tevfik Bey (1849-1913), Türk basın tarihinde yeri olan bir gazetecidir.

Ebüzziya Tevfik Bey'in ortanca oğlu Talha Bey, 3.1.1880'de, küçük oğlu Velid Bey ise 1882'de İstanbul'da doğdular. Talha ve Velid Beyler ilk tahsillerini Bakırköy Taşmektep'te yaptılar. Orta tahsillerine Galatasaray Lisesi'nde (Mekteb-i Sultani) devam ederlerken, Talha Bey babasına yazılarıyla *Mecmua-i Ebüzziya*'da destek oldu. Lise ikinci sınıftayken Konya'ya babası ile birlikte sürüldü. Böylece tahsiline devam etmesine imkan kalmadı (1900). Talha Bey, Konya'da fotoğraflar çekerek, evine kurduğu karanlık odada baskılar yaptı. Konya'daki meraklılara bu sanatı öğretmeye başladı.

Meşrutiyet'in ilanı ve sürgünlerin affi ile tekrar İstanbul'a dönen baba oğul, bakımsız kalan Matbaa-i Ebüzziya'yı yeniden canlandırma çabalarına girdiler. 31.5.1909'da da *Yeni Tasvir-i Efkâr* adı ile bir gazete kurdular.

Lise tahsilinden sonra, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitiren Velid Bey ise, Paris'e giderek siyasal bilimler okumaya başladı. Aynı zamanda da *Le Figaro* gazetesinde çalışarak, gazeteciliği ve gazete fotoğrafçılığını öğrenmeye başladı.

1911'de tahsilini tamamlayarak yurda dönen Velid Bey de ağabeyi gibi babasına katıldı ve gazetecilik alanındaki çalışmalarına birlikte devam ettiler. 1912 yılında matbaalarına bir karanlık oda kurdular. Önemli olayların fotoğraflarını çekmeye başladılar.

1915 Çanakkale zaferinden sonra Velid Bey, savaş alanının fotoğraflarını çekmek üzere Çanakkale'ye gitti. Savaşa katılan askerleri, kumandanları, Türk bataryalarını fotoğrafladı. Bu fotoğraflar *Tasvir-i Efkâr'da* yayınlandı.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine de (15.5.1919) iki kardeş İstanbul'da Milli Müdafa Gurubu adıyla bir gizli teşkilat kurarak çalışmalara

başladılar.

16.3.1920 gecesi İstanbul'u işgal eden İngilizlerin geceyarısı Şehzadebaşı askeri karakolunda altı mızıka askerini süngüleyerek öldürmesinden sonra, ölü askerlerin fotoğraflarını çekip, altlarına künyelerini yazdılar ve bu fotoğraflardan binlerce baskı yapıp Anadolu'ya milli mücadeleyi alevlendirmek için gönderdiler. Bunun üzerine Velid Bey, 23.3.1920'de İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne gönderildi.

Tasvir-i Efkâr'ın yönetimini tek başına yürütmeye çalışan Talha Bey de 25.4.1920'de İngilizler tarafından tutuklandı. Gazete kapatıldı ve matbaa mühürlendi. Bu arada hapiste hastalığı artan Talha Bey, 23.12.1921'de tedavi için gittiği Lugano'da öldü.

1921 başlarında Malta'da serbest bırakılan Velid Bey ise, tekrar İstanbul'a gelerek 2.6.1921'de *Tevhid-i Efkâr* gazetesini yayınlamaya başladı. Hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası ile onurlandırıldı.

Mudanya'da imzalanan mütarekenin ve Lozan'da yapılan andlaşmanın fotoğraflarını da çeken Velid Bey 12.1.1945'de İstanbul'da öldü.

Arif Hikmet Koyunoğlu (1888 - 1982)

1888 yılında İstanbul'da doğan Koyunoğlu, çok küçük yaşlardan beri fotoğrafla ilgilendi. İlk makinesini sekiz yaşında aldılar. Resim hocası Ali Rıza Bey'den uzun seneler resim dersi aldı. Okulda arkadaşlarının fotoğraflarını çekerek bunları satıyor ve kazandığı para ile tekrar malzeme alarak fotoğrafa devam ediyordu.

Daha sonra Sana-i Nefise Mektebi'ne giren Koyunoğlu, mimarlık bölümünden mezun oldu. Okulda da ressam Valérie'den resim ve fotoğraf dersleri aldı.

Foto Febüs'ün yanında çıraklık yaptı. Siyah-beyaz fotoğrafları elle boyadı. Resna fotoğrafhanesi açıldığı sene (1910), Bahaeddin Bey'e çırak olarak yardım etti.

1915'de İstanbul Babıâli'de Yeraltı Fotoğrafhane-

si'ni açtı.

Kurtuluş Savaşı sırasında Erzurum dağlarında ordu kayak takımının fotoğraflarını çekti.

1920'lere kadar fotoğrafa devam eden Koyunoğlu, 1980 yılında, yaptığı mimari hizmetlerden dolayı Kültür Bakanlığı tarafından "Özel Sanat Ödülü" ile ödüllendirilerek devlet sanatçısı oldu.

30 Temmuz 1982'de İstanbul'da öldü.

Burhan Felek (1895 - 1982)

Gazeteciliğe *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde başlayan Burhan Felek, 1914 yılında karargah genel fotoğrafçısı oldu. 1915 yılında Çanakkale Savaşı'nın cephe fotoğraflarını çekmek üzere görevlendirildi. 10 x 15 cm. boyutundaki makinesi ile siperlerin içlerini ve savaşın ardında kalan genel görünümleri çekti.

1918 yılında kısa bir süre foto muhabiri olarak *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde çalıştı.

Uzun seneler Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin İstanbul Şubesi başkanlığını yapan Burhan Felek, 1982 yılında İstanbul'da öldü.

BEŞİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYETİN İLK YILLARI

Altı yüzyılı aşkın Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, Türkiye'nin ve Türk insanının tanıtılması dönemini başlattı. Bu tanıtımda en büyük görevi, Vedat Nedim Tör'ün başkanlığında Matbuat Umum Müdürlüğü üstlendi, *La Turquie Kemaliste* adı ile çıkartılan periyodik yayın ve pek çok tanıtıcı kitap, fotoğraflarla bezenerek dünyaya dağıtılmaya başladı.

1926 yılında Türkiye'ye yerleşen Avusturya asıllı Othmar Pferschy, fotoğrafçı Jean Weinberg'in yanında 6 yıl çalıştı. 1935 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü'ne sözleşmeli fotoğrafçı olarak alındı. Beş yılı aşkın bir süre bu görevde çalışan Pferschy Türkiye'yi dolaşarak binlerce fotoğraf çekti. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtılması amacıyla hazırlanan ve baskısı Almanya'da yapılan *Fotoğraflarla Türkiye* albümünün tüm fotoğrafları Othmar tarafından çekildi.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafları, fotoğrafçılar tarafından birbirleriyle yarışırcasına çekildi.

Bu fotoğrafçılar arasında en önemli isimler; Etem Tem, Cemal Işıksel, Esat Nedim Tengizman, Jean Weinberg, Othmar Pferschy, Kayseri'den Hayri T.Tolgay, Ferit İbrahim, gazete fotoğrafçılığını gerçek anlamda meslek edinen Namık Görgüç, Cemal Göral, Ali Ersan, Selahattin Giz, Faik Şenol, Hilmi Şahenk'tir.

1924 yılında *Vakit* gazetesinde fotomuhabirliğine başlayan Cemal Işıksel, Ankara'da bir apartman dairesini yedi yıl süreyle Atatürk fotoğraflarından olu-

şan bir müze haline getirdi. Yine Atatürk fotoğraflarıyla pek çok sergiler açtı ve 1969'da bu fotoğrafları *Atatürk Fotoğrafları* adlı albümde topladı.

Gayrımüslim fotoğraf stüdyolarının yanısıra Müslüman stüdyo sahipleri çoğalmaya başladı.

Demokratik döneme geçiş sürecinde tüm alanlarda olduğu gibi, fotoğrafçılıkta da büyük bir değişim yaşanmaya başladı. Ve fotoğraf bir devlet politikası olarak gündeme geldi.

Halkevleri'nin çalışmaları fotoğrafın yaygınlaşmasına çok büyük katkıda bulundu. Her Halkevi'nde açılan fotoğraf kursları yeni isimlerin yetişmesini sağladı.

1940'da Münif Fehim, Hüsnü Cantürk, Suat Fenik, İlhan Arakon, İhsan Erkılıç Eminönü Halkevi'nde bir sergi açtılar.

1906 yılında İstanbul'da doğan Şinasi Barutçu, gerek yayınlarıyla, gerekse dernek çalışmalarıyla Türkiye'de fotoğrafın yaygınlaşmasına önemli katkılarda bulunan kişilerden biridir. Resna fotoğrafhanesinden yetişen Barutçu, 1932 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'nde fotoğraf hocalığına atandı. 1945 yılında yalnız iki sayı yayınlanabilen *Foto* dergisini çıkaran Barutçu'nun fotoğrafla ilgili beş ayrı kitabı vardır.

1930'lu yıllarda Namık Görgüç, Faik Şenol, Ali Ersan, Selahattin Giz, Hilmi Şahenk, Cemal Göral, Müeddep Erkmen, gazetelere ara sıra fotoğraf satarak çabalarını sürdürmekteydiler. Bu fotoğrafçılar arasında güzel bir dayanışma da vardı. Bir gün önce gazetelerde yayınlanan fotoğraflarını ertesi gün toplanarak eleştiriyorlar ve birlikte daha güzele varmanın yollarını araştırıyorlardı. Bir gün içinde şehirde birkaç olay varsa, kendi aralarında görev dağıtımı yapıp, akşamüstü eksik fotoğraflarını birbirlerinden tamamlayıp gazetelere öneri götürüyorlardı.

1 Mayıs 1948'de yayın hayatına giren *Hürriyet* gazetesi için Semiha Es dünyayı dolaşarak fotoğraflar çekti. Yine aynı yıllarda ilk basın ajansı *Basın-Foto* Selahattin Giz, Faik Şenol, Faruk Fenik, Cemal Göral

tarafından kuruldu. Beyoğlu'nda bir yer kiralayarak işe başlayan bu ajansın, arkası karanlık oda durumuna getirilmiş bir otobüsü de vardı. Çekilen fotoğraflar, bu otobüsün arka bölümündeki karanlık odada yıkanıp basılıyor ve gazetelere koşturuluyordu. Kendi tanıtımlarını yapmak için bazı akşamüstleri Taksim'in bir köşesine çekilen bu karanlık odalı otobüsün üzerinde film gösterileri de yapılıyordu. Bu ajans dört yıl sonra dağıldı.

1 Aralık 1949'da ise yayın hayatına yeni bir anlayışla başlayan *Yeni İstanbul* gazetesinin fotoğraf kadrosunu Ara Güler, Zeki Bükey, Mehmet Biber, Limasol'lu Naci oluşturmaktaydı.

1952'de *Resimli Hayat* adı ile yayınlanan *Hayat Mecmuası* 1956 yılında haftalık olarak yayınını sürdürdü. Fotoğrafların güzel baskılarla sunulduğu bu dergide pekçok özel foto-röportaj'a yer verildi. Ara Güler, Ozan Sağdıç, Yıldız Moran, Semiha Es, İnal Tengizman'ın fotoğraflarını kullanan ve fotoğrafın geniş bir alanda değerlendiği bu ilk magazin Türk fotoğrafçılarından pek çoğunun gelip geçtiği bir okul niteliğine büründü.

1957 yılında ilk Türk Foto Muhabirleri Cemiyeti kuruldu.

ALTINCI BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİ FOTOĞRAFÇILIĞI

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında bir fotoğraflama metodu olarak uygulanan, Türkiye'nin karış karış gezilerek belgelenmesi anlayışı, daha sonraki yıllarda adeta gelenekselleşti.

1940'lar kuşağının temsilcileri, bir yandan fotoğrafın o dönemde gerekli olan belgesel yanı ile ilgilenirlerken, fotoğraf sanatını da Türkiye'de başlatmanın yollarını araştırdılar. Bu yolun öncülerinden 1907 doğumlu Baha Gelenbevi, ilki 1939 yılında Eminönü Halkevi'nde olmak üzere, 14 sergi açtı. Orta öğrenimine Galatasaray Lisesi'nde başlayarak, Fransa'da tamamlayan Gelenbevi, bir süre kameraman olarak çalıştı. Türk filmciliğine de büyük katkıları oldu.

Bu kuşağın isimleri arasında Limasol'lu Naci, Fikri Kaftan, Hamza Rüstem, Kemal Mete ve Hilmi Kılınçöte'yi sayabiliriz. Kıbrıs'ın Limasol kasabasında doğan Naci, Antalya'da Fikri Göksay'ın atölyesinden yetişmiştir.

Türk fotoğrafının gerçek kimliğine kavuşma ve dışa açılma döneminin başlangıcı 1960'lı yılların başına rastlar.

Bir çağdaş belgelemeci ve büyük usta olarak Ara Güler, Türk fotoğrafının yurt dışında tanıtılmasındaki en büyük adımdır. 1928 yılında İstanbul'da doğan Güler, film stüdyolarında çalışarak görsel dünyaya ilk adımını sinema ile attı. 1950'de *Yeni İstanbul*'da gazetecilik yaşamına başladı. *Life, Paris-Match* ve *Stern* dergilerinin foto muhabiri oldu. 1961'de İngiltere'de dünyanın yedi yıldız fotoğrafçısından biri olarak seçildi. 1962'de "Master of Leica" ünvanını kazandı. Dünyada pek çok kitap ve dergide fotoğraf-

ları yayınlandı ve yine dünyanın önemli dergileri kendisi için özel sayılar hazırladılar. 1968'de Amerika Galery of Modern Art'ta açılan Renkli Fotoğrafın On Ustası adlı sergide, bu on sanatçıdan biri olarak yer aldı.

Dünyayı birkaç kez dolaşan Güler, 1989 yılında Endonezya'ya, 1990 yılında da Malezya'ya dünyanın ünlü birkaç fotoğrafçısı ile birlikte davet edilerek, The Day of Life projesi için fotoğraflar çekti. Bu çekilen fotoğraflar, 1990'da *Indonesia a Voyage Through the Archipelago, 1991'de Malaysia Heart of South East Asia* adı ile lüks kitaplar halinde yayınlandı.

Ara Güler, "Sanatçı, eski devirlerin getirdiğinin üzerine, kendi devrinin görünümünü, yaşantısını ve bütün bunların toplamı olan asrın gerçeğini, ifadenin hangi tarzında olursa olsun, hem kendi yaşadığı devir içinde, hem de daha sonraki çağlara çağının aynasını bırakan adamdır" inancını her zaman koruyarak, Türk belge fotoğrafının en önde gelen temsilcisi olmuştur.

Fotoğrafları, dünyanın ünlü George Eastman House, Bibliothèque National, Ludwig Museum ve Sheldon Memorial Art Gallery-Nebraska koleksiyonlarında bulunan Ara Güler, yaşamını foto muhabiri olarak sürdürmektedir.

Fotoğraf alanındaki ilk Devlet Sanatçısı ünvanını alan 1915 Priştine doğumlu Sami Güner, orta ve lise tahsilini İstanbul'da yaptı. Uzun yıllar Merkez Bankası'nda çalışırken ilgilendiği fotoğrafa, 1961 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılıp profesyonel olarak devam etti. Dünyanın pek çok ülkesinde fotoğrafları sergilendi. Duygusallığını fotoğraflarına en güzel biçimde aktarmayı bilen ve sürekli fotoğraf yaşayan Sami Güner, yine fotoğrafla ilgili bir çalışmanın peşinde koştururken, 1991 yılında bir trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi.

1934'de Burhaniye'de doğan Ozan Sağdıç,1956 yılında *Hayat* dergisinde fotoğrafçılığa başladı. 1967'den sonra serbest fotoğrafçı olarak yaşamını sürdürmeye

başladı. 1964 yılında başladığı Devlet Tiyatroları sanatçılarının portreleri çalışmaları bugün müzik sanatçılarını da içine alan dev bir arşiv haline gelmiştir. Pek çok yarışmalarda ödüller kazanan, çalışmaları dergi ve kitaplarda yayınlanan Sağdıç'ın fotoğraflarının en önemli özelliği; içeriği, kompozisyonun gereğine göre yerli yerinde grafik bir tadla aktarmasındadır.

1940 yılında İstanbul'da doğan Gültekin Çizgen, 1960'lı yılların başından başlayarak Türkiye'yi karış karış gezip fotoğrafladı. 1961 yılında Türkiye'de modern fotoğraf üzerine denemeler yapan Gurup 6'nın kurucu üyesi oldu. Yurt içi ve yurtdışında yayınlanan pek çok dergide fotoğrafları yayınlandı. Fotoğraf teorisi ve felsefesi üzerine sanat dergilerinde yazılar yazdı. Engin Çizgen ile birlikte 1976'dan başlayarak 1981 yılının Mayıs ayına kadar süren *Yeni Fotoğraf Dergisi*'ni yayınladı. Yapıtları üç ayrı albümde yayınlandı. Fotoğraf çalışmalarını sergiler açarak sürdüren Çizgen'in "Türkiye'nin sosyal topoğrafyasını"çıkarma konusundaki inancı bu çalışmalarında belirginleşmektedir.

1937 yılında İstanbul'da doğan Ersin Alok, 1953 yılından başlayarak resim ve heykelle uğraştı. 1965'lerde fotoğraf çekmeye başlayan Alok'un pek çok kitap ve dergide fotoğrafları yayınlandı. Yurt içi ve yurt dışında fotoğrafları sergilendi. Doğa tutkusu onun dağcılıkla ilgilenmesine ve milli çıkışlara katılmasına neden oldu. Türkiye dağlarının, sualtının, kayaüstü resimlerinin fotoğrafçısı olan Alok'un bu konularda çekilmiş dökümanter filmleri de vardır. Yaşamını yine aynı çizgide profesyonel sanatçı olarak sürdürmektedir.

1933'de İstanbul'da doğan Şemsi Güner, önceleri karikatürist ve ressam olarak Babıâli'de çalıştı. *Hayat Mecmuası* ile birlikte fotoğrafa başlayan Güner'in çektiği fotoğraflar çeşitli yayınlarda ve Türkiye üzerine hazırlanan bir ansiklopedide yayınlandı.

Sualtı fotoğrafçılığının öncülüğünü yapan Mustafa

Kapkın, yaşamını gazete fotoğrafçısı olarak sürdüren, emekli olduktan sonra da resim çalışmalarıyla birlikte fotoğrafa devam eden Fikret Otyam, Anadolu'nun gezgini Mehmet Avcıdırlar, insan ve özellikle de çalışan insanın fotoğrafçısı ve aynı zamanda Mimar Sinan Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Sabit Kalfagil, Sıtkı Fırat, Nusret Nurdan Eren, Reha Günay, Halim Kulaksız, Atilla Torunoğlu, İbrahim Zaman, Hüsnü Gürsel 1980'lere kadar uzanan fotoğraf döneminin isimleri oldular.

Kitap kapakları ve çocuk kitapları illustrasyonları da yapan İsa Çelik, ilk sergisini 1973 yılında açtı. Afiş ve kartpostallarda fotoğrafları yayınlandı.

An fotoğrafçılığının yeni temsilcileri ise, açtıkları sergilerle Sedat Tosunoğlu, Selçuk Kundakçı, İlteriş Tezer, Çerkes Karadağ, Kamil Fırat, Tuğrul Çakar gibi isimler oldular.

Türk fotoğrafının dışa açılmasını etkileyen en önemli nedenlerden biri de *Sipa Press* olmuştur. 1973 yılında Paris'te Gökşin Sipahioğlu tarafından kurulan *Sipa Press*'te bugün yabancı fotoğrafçıların yanısıra Türk fotoğrafçılar da çalışmaktadır. Ajanstan her gün dünyanın en önemli yayın organlarına binlerce fotoğraf servisi yapılmaktadır.

Babıâli'ye emek vermiş Rüçhan Ünver, Şeref Köylübay, İsmet Gümüşdere, Alaattin Büte, İlhan Demirel, Müeddep Erkmen, Sedat Tuna, Atılay Kayalıoğlu, Çetin Şencan, Tulay Divitçioğlu, Özdemir Gürsoy, Garbis Özatay, Mehmet Luma, Mustafa Türkyılmaz, Muammer Tuncer, Ergun Çağatay, Mehmet Biber, Hüseyin Kırcalı, Mahmut Küçük, Faik Şenol, Kadir Can'dan sonra yeni bir soluk olarak genç fotoğrafçı kadroları gelmeye başladılar.

1974 yılında *Dünya* gazetesinde foto muhabirliğine başlayan Savaş Ay ve yine aynı yıl gazeteciliğe adımını atan Coşkun Aral, dünyanın çeşitli yerlerinden ağırlığını savaş fotoğraflarının oluşturduğu görüntüleri saptadılar. Halen aynı çizgide çalışmalarını sürdüren her iki fotoğrafçıdan Coşkun Aral çalışmalarını

Paris merkezli olarak yürütmektedir.

1980'ler sonrasında Türk fotoğrafında görülen modern eğilimler, bugün hiç de azımsanmayacak bir gurup tarafından uygulanmaktadır. Deney yoluyla problemlerin çözümünü sağlayıp bir dil zenginliğine ulaşmayı başarabilen bu isimler, sanatçıya geniş yaratım olanağı veren bu tür çalışmaları sergiler ve yayınlar aracılığıyla sunmaktadırlar.

Deneysel fotoğrafa geçmeden önce, fotoğraftaki içeriği aktarmada kompozisyona grafik bir ağırlıkla yaklaşan isimlerin başında genç kuşaktan Kamil Şükun gelmektedir. 1971 yılında ilk sergisini açan, 1973 yılında Sinematek'te açtığı Bazı Fotoğraflar adlı sergisi ile uzun zaman gündemde kalan Kamil Şükun, 1975 yılından başlayarak *Adam* dergisinde görüntü yönetmeni olarak başlayıp, hemen aynı yıl yazı işleri müdürlüğü görevini üstlendi. Bu nedenle de Vogue stüdyolarında fotoğraf çekimleri yaptı.

1962'de fotoğrafa başlayan Şakir Eczacıbaşı, çok ustalıklı çekilmiş zengin içerikli fotoğrafların fotoğrafçısıdır. Önceleri grafik ağırlıklı belgesel fotoğrafların üzerinde çalışan Eczacıbaşı, şimdilerde resim tadında, bir intibalar dizisi oluşturan fotoğraflar çekmektedir.

Şahin Kaygun 1960'lı yıllarda çalışmalarına resimle başladı. Bu konuda sergiler açtı. 1976 yılında çektiği asker fotoğrafları, soluk tonlamalar ve açık renklerle yansıtılan belge nitelikli fotoğrafla ilgili yoğun çalışmalarının başladığı bir dönem oldu. Grafik öğreniminin getirdiği birikim Kaygun'u daha sonra geçeceği ağırlığını grafik anlatımların oluşturduğu, ara tonların ağırlıklı olmadığı, portre dönemine getirdi. Daha sonraları *Polaroid*'le çeşitli denemeler yaparak, sergiler açtı.

Sinema sanatı ile de uğraşarak, Türk sinemasında uzun zaman konuşulan filmlerin yönetmenliğini yaptı. Fotoğraf, resim, grafik gibi sanat dallarını biraraya getirerek yeni bir anlatım diline ulaşan Kaygun'un yarı fantastik, yarı dışa vurumcu yapıtları

bugünkü uğraş konusudur.

Ahmet Öner Gezgin, Güzel Sanatlar Akademisi'nin Tekstil Dizaynı Bölümü'nü bitirdikten sonra Almanya Kassel Güzel Sanatlar Okulu'nda deneysel fotoğraf üzerine çalışmalar yaptı ve aynı okulda grafik dizayn eğitimi gördü. 1974 yılında Objeler konulu ilk sergisini bu okulda açtı.

Halen Mimar Sinan Üniversitesi'nde öğretim görevini sürdüren Gezgin, Türkiye'ye deneysel fotoğraf anlayışının gelmesinde öncülük edenlerin başında gelmektedir.

80'li yılların başında gelişmeye başlayan bu anlayış biçiminin en önemli temsilcilerinden Nuri Bilge Ceylan, Orhan Alptürk, Kaan Çaydamlı, Mustafa Kocabaşı, Kenan Halis Kızıldağ, Alper Fidaner, Semih Yolaçan, Adnan Ataç, Emine Ceylan, Eren Özerdim, Ali Rıza Akalın, Ahmet S. Sabuncu, İbrahim Göğer, Nazif Topçuoğlu, Tahir Ün, Tuğrul Çakar'ın isimleri belirtilmelidir.

İnanılmaz bir hızla büyüyen dünya nüfusu içinde Türkiye en yüksek nüfus artış oranına sahip ülkelerden biridir. Artan nüfus, daha çok besin, enerji, su ve yaşamak için tüketmek zorunda olduğu bazı mallara ihtiyaç duymaktadır. Refah, artık çağımızda tüketim maddelerinin çokluğu ile ölçülmeye başlandı.

17. yüzyıl sonlarında başlayan Batı Avrupa'daki endüstri devrimi, 20. yüzyıl ortalarında yerini büyük bir iletişim çağına terketmektedir. Teknolojideki gelişmeler yüzyılımıza kadar genellikle kişisel becerilerle elde edilen buluşlara dayanmaktaydı. 20. yüzyılın başlarında varılan bu bilimsel ve teknik birikim, yeni enerji kaynakları, mallar ve yeni bilimsel araştırmalarla birbirini etkilemeye başladı. Yenilikler kendini tanıtma temeline dayanmaya başladı. Bu tanıtımlarla insanlık tüketim toplumu modelini benimsemeye yönelirken, endüstri üretimi büyük bir hızla artmaya başladı. Türkiye, dünyadaki bu endüstri gelişimine paralel olarak Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak büyük bir atağa geçti. 1950'li

yıllarda dış ticaretini liberalleştirerek, yeni bir ekonomik hamle ile birlikte karayollarını geliştirdi, limanlar yenilendi ve üretim yapılan tarım alanları yüzde 60 oranında genişletildi. 1960 yıllarında da ithal esasına dayalı bir endüstrileşme başlatıldı. Günümüz endüstrisinin temelini oluşturacak olan montaj sanayii hızla gelişme gösterdi. Yeni barajlar enerji üretimini, sulama tesisleri tahıl üretimini arttırdı. Dünyayı etkisi altına alan ekonomik kriz, 1970'li yıllarda Türkiye'yi de etkilemekle birlikte, 1980'li yıllara gelindiğinde ihracatın teşviki ve dışa açılma dönemiyle birlikte, döviz ve yabancı sermayede liberal uygulamalar başladı. Tüm bu gelişmeler tüketime dönük yeni tanıtımların yapılması gereğini gündeme getirdi.

Tanıtım medyaları; yazı, resim ve fotoğraftan oluşan grafik değerlerin toplamıdır.

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesine paralel dönmeye başlayan tanıtım çarkı içinde, görsel malzeme olarak kullanılan fotoğraf, bu alanda kendi uzmanlarını yaratmaya başladı.

Görsel araç olarak fotoğraf, basılı ilanlar, konulu dergi reklamları, sokak panolarında vazgeçilmez duruma geldi. Önceleri tamamen yazılı tanıtıma dönük çalışmalar, yayın organlarının fotoğrafı basabilir duruma gelmesiyle, sözcüklerin yoğunluklarını kaybetmesine ve daha çok öz bir biçimde aktarılan sloganlarla fotoğrafa yerini terketmesine neden oldu. Biçimsel ögeler kullanılarak gerçekleştirilen bir tanıtımın artık fotoğraf kullanılmadan düzenlenmesi çok güç.

Fotoğraf genel anlamı ile bir yorum. Bu yorum ister çekimi sırasında, ister düzenlenerek olsun tanıtımın vazgeçilmez bir parçası durumunda. Fotoğrafçı ile kamerası arasındaki bağlantının karanlık oda teknolojisi kullanılarak da dengelenmesi sözkonusu. Tanıtım fotoğrafının anlatımı da, teknolojik gelişim sürecine bağlı olarak gelişerek yeni boyutlar kazandı.

Türkiye'de tanıtım fotoğrafçılığı, Moris Maçoro,

Yurdaer Acar, Sevgi Evcim, Cengiz Tanel, Haluk Doğanbey, Hasan Kurbanoğlu, Yaşar Atankazanır, Levent Tuna, Ahmet Kayacık gibi öncü isimlerin yanısıra yeni yetişen ve konusunun uzmanı gençleri gündeme getirdi.

Bugün bu alanda çalışan Nurhan Artar, Mehmet Mutaf, Sıtkı Kösemen, Metin Cenkmen, Ercan Dirikan, Paul Mc Millen, Nazif Topçuoğlu, Mustafa Dorsay, Gülnur Sözmen, Salim Şen,Tülin Altılar, Sevil Sert, Ani Çelik Arevyan, Erem Çalıkoğlu, Aydın Karadöller, Sedat Mirkelam, Carolin Erel, Süha Kendiroğlu, Yakup Ertunga, Türkiye'de tanıtım fotoğrafçılığının önde gelen isimleridir.

I. Dernekler

27 Ağustos 1332'de ilk fotoğraf derneği Osmanlı Fotoğraf Cemiyeti'nden sonra, Ankara'da Şinasi Barutçu çevresinde toplanarak sergiler açan bir gurup 1950'de TAFK'ı (Türkiye Amatör Foto Kulübü) kurdu. TAFK 1958'de FIAP'a üye oldu.

1959'da Trabzon Amatör Foto Kulübü kuruldu.

1959 yılında Nurettin Erkılıç öncülüğünde kurulan Erenköy Amatör Foto Kulübü, 1962 yılında İFSAK (İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği) adını aldı. İlk sergisini 1960'da gerçekleştiren dernek, bugün ulusal ve uluslararası boyutlarda etkinlikler kazandı. Yurt dışında pek çok ülkeye sergiler yollandı ve sinema konusunda da yarışmalar düzenlendi.

1979 yılında ilk uluslararası fotoğraf yarışması İFSAK tarafından düzenlendi. 1985 yılından başlayarak devam eden İstanbul Fotoğraf Günleri, derneğin en önemli etkinlikleri içindedir.

Ankara'da AFSAD (Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği), kuruluşu olan 1977 yılından bu yana düzenlediği sergilerle ve gerçekleştirdiği seminerlerle, fotoğraf sanatını daha çok kişiye sevdirmek amacındadır.

1979 yılında bir gurup amatörün girişimleriyle kurulan AFAD (Adana Fotoğraf Amatörleri Derneği),

çalışmalarını etkin bir biçimde sürdürmektedir.

FOTOGEN'in (Fotoğraf Sanatı Derneği, İstanbul) kurucusu Mehmet Bayhan, uzun seneler İFSAK'a başkanlık etmiş, amatör kitlenin fotoğrafa yakınlaşması için çabalar harcamış ve halen Yıldız Üniversitesi'nde fotoğraf dersleri vermektedir. Açtığı sergiler ve fotoğraf çalışmalarından çok, Türk amatör fotoğrafını ismiyle sembolleştirmiş bir kişi olarak bilinmektedir. FIAP'ın (Uluslararası Fotoğraf Sanatı Federasyonu) Türkiye temsilciliği görevini de sürdürmektedir.

Bugün: İFSAK, AFSAD, AFAD ve FOTOGEN'den başka çalışmalarını sürdüren; BUFSAD (Bursa Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği), KASK (Kocaeli Amatör Sanatçılar Derneği), ANFAD (Antalya Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği), FOTOFORUM (Trabzon Fotoğraf Sanatçıları Derneği), GAFSAD (Gaziantep Fotoğraf Sanatçıları Derneği), İFAD (İçel Fotoğraf Amatörleri Derneği), İFOD (İzmir Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği), ÇFAD (Çanakkale Fotoğraf Amatörleri Derneği), ÇANFAD (Çan Fotoğraf Amatörleri Derneği) vardır.

Amatör derneklerin dışında profesyonel fotoğrafçılar da 1975'li yıllarda kısa süren FOTOS deneyiminden sonra, 14.10 1987'de Ersin Alok, Hakkı Alacakaptan, Nurhan Artar, Gültekin Çizgen, Mustafa Dorsay, Ayhan Duman, Ahmet Kayacık'ın kurucu üyeliğini yaptığı PTFD'yi (Profesyonel Tanıtım Fotoğrafçıları Derneği) kurdular. Dernek bugün profesyonel fotoğrafçıların her anlamda haklarının korunmasını üstlendiği gibi, fotoğrafın yaygınlaşması için çabalar sarfetmektedir.

Dernekler dışındaki guruplaşmalar da 1961 yılında Gurup 6 ile başlar. Adapazarı Gurup 5, Kadıköy Amatör Gurubu, Gurup Kasif ve Gurup f birkaç kişiden oluşan fotoğraf guruplaşmalarının ilk isimlerindendir.

1985'lerden sonra kurulan Gurup 9, Gurup A, Fotans B, ve Ankara Fotoğraf Gurubu'nun yanısıra,

Nevzat Çakır, Bülent Özgören, İzzet Keribar, İlyas Göçmen, Yusuf Tuvi ve Mehmet Kısmet'ten oluşan Gurup Fog, "Kazlıçeşme 86", "Surlar", "Birikimler" gibi sergilerle etkili çalışmalarını sürdürmektedirler.

Bu grupların dışında lise ve üniversitelerin bünyelerinde kurulmuş olan fotoğraf grupları da çalışmalarını sürdürmektedirler.

II. Eğitim

Türkiye'de fotoğraf eğitimi Şinasi Barutçu'nun Almanya'da eğitim görerek, 1932 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yazı, grafik sanatlar ve fotoğraf öğretmeni olarak çalışmasıyla başlar.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde fotoğraf konusundaki ilk çalışma, 1940'lı yıllarda Zeki Faik İzer'in Fransa'da öğrendiği fotoğraf bilgilerini aktarmak üzere fotoğraf hocası olarak atanması ile başlar.

Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda ise, 1957-58 ders yılında fotoğraf eğitimi başlatıldı. Dersin ilk hocası Vehbi Yazgan'dı. Yurt dışına eğitim için gönderilen öğretim görevlileri, etkinliklerin artmasında önemli rol oynadılar. Güler Ertan, Viyana'da bilgilerini geliştirerek, Okul'da öğretim görevlisi olarak pek çok öğrenci yetiştirdi. Fotoğrafa bu denli önem veren Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'nda, (bugün adı, Marmara Üniversitesi'ne bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi'dir) fotoğraf bir bölüm haline gelememiştir.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde ise, (bugün adı Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'dir) 1978'de Fotoğraf Enstitüsü kurulmuş ve Akademi bugünkü formasyonunu alınca da, Sahne Görüntü Sanatları Bölümü'ne bağlı Ana Sanat Dalı olarak öğrenci yetiştirmeye devam etmektedir. Cafer Türkmen 1962-1980 yılları arasında Akademi'de ek görev olarak fotoğraf öğretmenliği yapmış, 1980 yılından başlayarak da aynı kuruluşta fotoğraf öğretim görevlisi

kadrosuna alınmıştır. 1989'dan başlayarak Yıldız Üniversitesi'nde Mehmet Bayhan'ın başkanlığında iki yıllık yüksek okul niteliğinde öğrenci yetiştirmektedir.

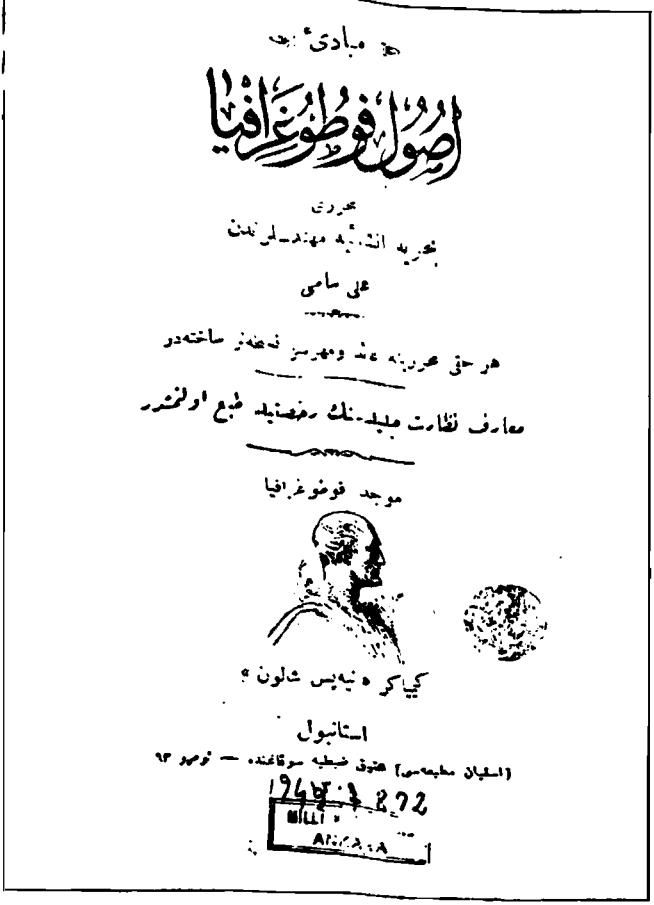
III. Yayınlar

Ceride-i Havadis gazetesinin 15 Ağustos 1841 tarihli sayısında, Bay Daguerre'in icadından söz edilirken; "...Daha önce kitabının İstanbul'a gelip ve tercüme edilip, basıldığı, ilgililer tarafından bilinmektedir..." diye verilen bir haberden Osmanlı İmparatorluğu'nda basılan ilk fotoğraf kitabının yaklaşık tarihini de öğrenmiş oluyoruz. Bu kitap, bugüne kadar yapılan araştırmalarda ortaya çıkmamıştır.

Seneler akıp giderken, yaklaşık beşer yıl aralıklarla İmparatorluk'ta fotoğraf üzerine kitaplar yayınlanmaya devam etti. Özellikle askeri okullara konan fotoğraf dersleri, teknik açıklamalı yeni yayınlar getirdi. İmparatorluğun son dönemlerine rastlayan 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, özellikle 1917 yılında bu tür teknik kitaplar oldukça yoğunlukla yayınlanmaya başladı. Cumhuriyet'le birlikte fotoğraf kitapları yayınlarında yavaş yavaş bir içerik değişikliği sözkonusu oldu. Matbaaların da fotoğrafi basabilecek duruma gelmeleri, teknik ağırlıktan çok görsel ağırlıklı dergi ve kitapların artmasına neden oldu. Giderek fotoğraf albümlerinin sayıları arttı.

Tarih sırasına göre kitap yayınları

1866 *Risale-i Fotografya*, (Ermeni harfleriyle) S. Der Tbrosyan
1872 *Risale-i Fotografya*, Hüsni
1889 *Nev'usul Fotografya*, Ahmet İhsan (Tokgöz)
1890 *Fotoçinkografi*, Reux'dan Ahmed Fuad
1890 *Fotografya Risalesi Ameli*
1890 *Fotografya Dersleri*
1892 *Ameli ve Nazari Mufassal Fotografya*, M. Halit Hamdi Paşazade

مبادئ
اصول فوطوغرافيا
تحريرى
تحريرية المدرسة الملكية
على سامى
هر حقى محفوظدر ومهرسز نسخه ساخته در
معارف نظارت جليلهسنك رخصتيله طبع اولنمشدر
موجد فوطوغرافيا
كيماكر ه نيپس شالون ؟
استانبول
(اسلان مطبعهسى) عثمانى ضبطيه سوقاغنده — نومرو ٦٣
197 2.72
MILLI
ANKARA

Mebad-i Usûl-u Fotografya, Ali Sami Bey, 1893.

1892 *Mebadi-i Usul-i Fotografya*, Ali Sami
1893 *Bedayi-i Fünun Hadisat-ı Ziyaiyye yahut Fotografya*, M. Abdullah
1893 *Foto Minyatür ve Boyalı Fotograf*, Ahmed Fuad
1894 *Fotografya İçin Cep Kitabı*, Hasan Lütfi

1894 *Fotograf Üzerine Yağlıboya*, Mehmed Celal İzmitli
1894 *Resim Ameliyatı Dersi*, A. Sabri
1896 *Manzara Panorama* (Albüm)
1899 *Ameli ve Nazari Rehber-i Fotografya*, Ahmed Tevfik
1904 *Bedai-i Fünun Hadisat-ı Ziyaiyye yahut Fotografya*, M. Abdullah
1909 *Teshil-i Fotografya*, Ahmed Tevfik İbn ül Ce mal
1910 *Ameli Fotografya*, Mehmed Tevfik
1911 *Fotograf-i Fenn-i Menazır*, Yzb. Sadullah İz zet
1912 *Polis Mekatibine Mahsus Resimli Ameli ve Nazari Fenn-i Fotografya*, Corci
1914 *Nazari ve Ameli Fenn-i Fotografya*, Mehmed Said
1915 *Ameli Fotografya Fotografçılık*, A. Nezih
1917 *Fotografçılık Rehberi*
1917 *Kimya-ı Fotografi Sınai, Nazari, Ameli*, Sadullah İzzet
1917 *Kendi Kendine Fotograf Muallimi*, Çev; Ragıb Rıfkı (Özgürel)
1919 *Fotografyada Menfi Levhaların İzharı*, Kemaleddin Emirzade
1919 *Muhit-i Fünun-ı Fotografiye*, Sadullah İzzet
1924 *Yeni Ameli ve Nazari Fotografya*, M. Avni Süreyya
1924 *Fotografçılık*, H. Başman
1925 *Bir Haftada Fotografçılık*
1928 *Foto Mekanik*, Sadullah İzzet
1928 *Lumiyer Fotograf Rehberi*, Süleyman Sürey ya

Cumhuriyet dönemine kadar olan tarihsizler

- *Fotolito Kozmografi Risalesi*, Esad Paşa
- *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyesi*, Sadullah İz zet
- *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyyesi Kuru Kol lodyon Usulü, Klişe Yapmak, Klişeleri Kuvvet lendirmek ve Zayıflatmak Usulleri*, Sadullah İzzet
- *Fotografyanın Tatbikat-ı Sınaiyesi, Ratıp Kol*

lodyon İstimali, Klişenin Çinko ve Şimşir Üzerine Hak İçin Manüplasyonu, Sadullah İzzet

1930 *Fotoğrafçılık Öğreniyorum*, Fuad Refik
1930 *Retüj ve Atölyede Fotoğraf*, Fuad Refik
1932 *Amatör Fotografçılık Kitabı*, R. Süreyya
1934 *Işıktan Doğanlar*, Nüvit Osman
1937 *Fotoğrafçılıkta İptidai Bir Kurs*
1939 *Pratik Fotoğrafçılık Rehberi*, Cemal Işın
1940 *Hava Fotoğraf Kitabı*, Rüştü Aylan
1941 *Kendi Kendine Fotoğrafçılık*, Fuat Aral
1947 *Foto Konuşmaları*, Şinasi Barutçu
1954 *Diya*, Şinasi Barutçu
1954 *Film*, Şinasi Barutçu
1954 *Kısa Notlar*, Şinasi Barutçu
1961 *Optik ve Fotoğrafçılık Öğreniyorum*, Çev: H. Örs
1962 *Amatör Fotoğrafçılık*, Hasan Deniz
1963 *Fotoğraf Nedir Nasıl Çekilir*
1964 *Bütün Yönleriyle Renkli Fotoğraf*, Aydemir Gökgöz
1968 *Bütün Yönleriyle Siyah-Beyaz Fotoğraf*, Aydemir Gökgöz
1968 *Pratik Fotoğrafçılık*, Sümer Eryılmaz
1973 *Fotoğrafçılık Öğrenme Sanatı*, A. N. Değirmendere
1973 *Fotoğrafçılık*, S. Yavan
1974 *Fotoğrafçılık*, A.N. Değirmendere
1974 *Fotoğraf Tekniği*, Şükrü Hasırcıoğlu
1975 *Fotografide Kompozisyon*, Ş. Barutçu-E. Barutçu
1976 *Fotograf Sanatı*, Çev: Sinan Kocapınar
1977 *Bütün Yönleriyle Fotoğrafçılık*, A. Gökgöz
1977 *Her Yönüyle Modern Fotoğraf Sanatı*, Ümit İmer
1977 *Siyah-Beyaz ve Renkli Fotograf Tekniği*, Çev: Can Deniz
1977 *Çağdaş Fotografi Sanatı*, Güler Ertan
1977 *Fotoğrafçılık*, M. Nazım Deşen

1978 *Fotoğraf Sanatı*, Çev: N. Arca- N. Bac
1980 *Fotoğrafçılık ve Karanlık Oda Bilgisi*, Gültekin Çizgen
1981 *Fotoğraf Okulu*, Rauf Miski
1981 *Fotoğraf Sanatında Kompozisyon*, Sabit Kalfagil
1982 *Türkçe Fotoğraf Yayınları Kataloğu*, Seyit Ali Ak
1985 *Türk Fotoğrafçılığı 25 Yılın Tutanağı*, Seyit Ali Ak
1991 *Basında Fotoğraf Yazıları Klavuzu 1960-1990*, Alberto Modiano

Dergiler

1945 *Profesyonelin ve Amatörün Dergisi Foto*, Sahibi: Safder Sürel, Yazı İşleri Müdürü: Şinasi Barutçu (2 sayı yayınlandı)
1948 *Fotoğraf*, Fikri Göksay (2 sayı yayınlandı)
1958 *Foto-Fotoğrafçılık Mecmuası*, Sahibi: Sungar Taylaner, Yazı İşleri Müdürü: Yılmaz Bilge (1959 yılına kadar 14 sayı yayınlandı)
1962 *Fotoğraf*, Sahibi: Susan Babacan, Yazı İşleri Müdürü: Ayhan Babacan (6 sayı yayınlandı)
1976 *Yeni Fotoğraf*, Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Engin Çizgen (1981 ortalarına kadar 45 sayı yayınlandı)
1977 *Fotoğraf Sanatı*, Sahibi: Moral (6 sayı yayınlandı)
1978 *Fotoğraf*, AFSAD yayını, Yazı İşleri Müdürü: Kemal Cengizkan (13 sayı yayınlandı)

Halen yayınını sürdürmekte olanlar: *Refo Fotoğraf Sanatı Dergisi, İFSAK Fotoğraf/Sinema Dergisi*, AFSAD'ın ve PTFD'nin aylık bültenleri, AFAD'ın *Fotoğraf Gazetesi*'dir.

Albümler

1970 *Üç Fotoğraf Sanatçısı Gültekin Çizgen, Sadi Kutluat*, Erkal Yavi
1975 *Yaratıcı Amerikalılar*, Ara Güler
1976 *Yirmibeş Yılda Fotoğraflarla Olaylar*, Rüçhan Ünver
1978 *Fotoğraflar*, Fikret Otyam
1978 *Türk Fotoğraf Yıllığı*, Editör: Engin Çizgen
1979 *Çocuklarımız*, Hazırlayan: Yeni Fotoğraf Dergisi
1979 *Raslantılar*, Yılmaz Kaini
1980 *İFSAK Uluslararası Yarışma Albümü*
1980 *Yaşam Kavgası*, İbrahim Demirel
1980 *Türk Fotoğraf Yıllığı*, Editör: Engin Çizgen
1980 *Siyah-Beyaz Fotoğraflar*, Gültekin Çizgen
1980 *Renkli Fotoğraflar*, Gültekin Çizgen
1980 *Fotoğraflar*, Ara Güler
1981 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması*
1981 *Yaşamak, Dokunmak, Fotoğraflar*, Celal Er tem
1982 *Portreler Sanat İnsanları*, Şahin Kaygun
1982 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması Albümü*
1982 *Dünya Güzel Olmalı*, Fikret-Filiz Otyam
1983 *Anlar*, Şakir Eczacıbaşı
1983 *AFSAD Fotoğraf Yarışması Albümü*
1983 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması Albümü*
1984 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması Albümü*
1983 *İFSAK Türkiye FIAP Renkli Baskı Bienali*
1983 *AFSAD Kent ve İnsan Yarışma Sergisi Kataloğu*
1983 *Gurup Fog Kataloğu*
1985 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması Kataloğu*
1985 *Genç Fotoğrafçılar Yarışması Albümü*
1985 *AFSAD Gençlik Fotoğraf Yarışması Albümü*
1985 *Adliye ve İnsan*, A. Kaçar

1985 *Gurup 9 Sergi Albümü*
1985 *KASK Ulusal Fotoğraf Yarışması Albümü*
1986 *Kazlıçeşme,* Gurup Fog
1986 *Görgü Tanığı*, Sarkis Baharoğlu
1986 *İFSAK Uluslararası Fotoğraf Yarışması Kataloğu*
1986 *İFSAK Fotoğraf Yıllığı*
1986 *Uluslararası Fotoğraf Yarışması Kataloğu*, Mehmet Bayhan
1986 *AFSAD Barış Fotoğraf Yarışması Albümü*
1986 *AFAD Ulusal Fotoğraf Yarışması Kataloğu*
1986 *Devlet Fotoğraf Yarışması Kataloğu*
1986 *BÜFOK Üniversitelerarası Yarışma Albümü*
1986 *İSÜF Yarışma Albümü*
1986 *KASK Ulusal Fotoğraf Yarışması Kataloğu*
1987 *Photography in the Ottoman Empire (1839-1919)*, Engin Çizgen
1987 *Türk Fotoğrafında Yeni Yaklaşımlar*, Mehmet Bayhan
1987 *Konut ve İnsan,* AFSAD
1987 *AFSAD 10. Yıl Albümü*
1987 *İstanbul/ Geçmişe Bir Bakış*, Ircıca
1987 *Surlar*, Gurup Fog
1988 *Fotoğraf Dernekleri 1. Ulusal Yarışması Albümü*
1988 *AFSAD Emek Fotoğraf Yarışması Albümü*
1988 *Tanıtım Fotoğrafçıları Sergisi Kataloğu*, Mehmet Bayhan
1988 *Fotoğraf Estetik ve Görüntü Üzerine Denemeler*, Tahir M. Ceylan
1988 *19. Yüzyılda İstanbul Hayatı*, R. Schiele-Müller Wiener
1988 *Photographs*, Emine Ceylan
1989 *Photographer/Fotoğrafçı Ali Sami*, Engin Çizgen
1989 *Birikimler*, Gurup Fog
1989 *5. Doğa Bienali Albümü*, FOTOGEN
1989 *Ara Güler'in Sinemacıları*
1989 *Nüans*, Çerkes Karadağ

1989 *Atlar*, Kamil Fırat
1989 *Demiryolu ve İnsan*, Selçuk Kundakçı- Sedat Tosunoğlu- İlteriş Tezer
1990 *FOTOGEN Sergi Albümü*
1990 *Son Buharlılar*, Selçuk Kundakçı- Sedat Tosunoğlu
1990 *Sami Güner'in Objektifinden*
1990 *Türkiye*, Gültekin Çizgen
1990 *Şakir Eczacıbaşı Sergi Albümü*
1990 *Düşlenmiş Manzaralar- Değişik Anlar*, Tahir Ün
1990 *Cumhuriyet Dönemi Türk Fotoğrafından Bir Kesit*
1990 *40 Öykü*, Orhan Alptürk
1991 *Profesyonel Tanıtım Fotoğrafçıları*

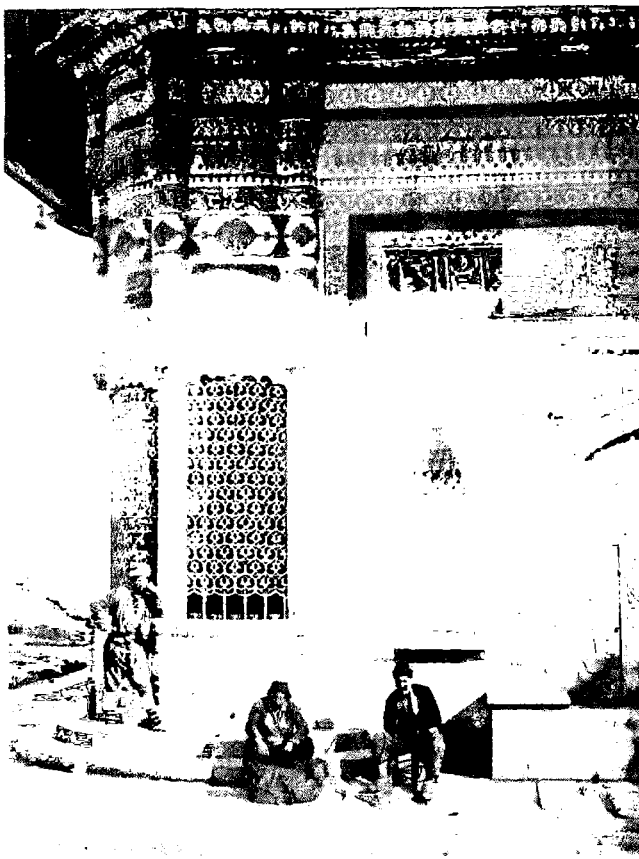
BİBLİYOGRAFYA

Photography in the Ottoman Empire 1839-1919, Engin Çizgen, İstanbul, 1987.

Photographer /Fotoğrafçı Ali Sami, Engin Çizgen, İstanbul, 1989.

Basında Fotoğraf Yazıları, Derleyen: Alberto Modiano, İFSAK Yayınları, (1980'den başlayarak 1990 sonuna kadar).

The Art of Photography, Mike Weaver, Yale University Press, 1989.

III. Ahmed Çeşmesi, Pascal Sébah, 1860

Kağıthane, G. Berggren, 1890

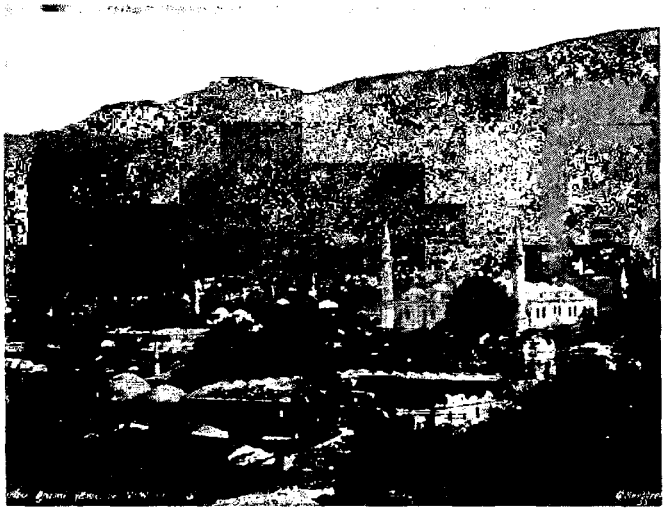
Mersin, Bonfils, 1870

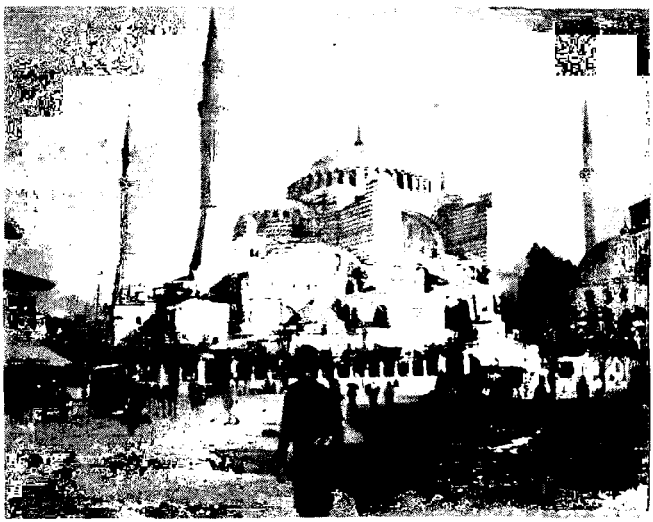
Galata Köprüsü, Sébah&Joallier, 1890

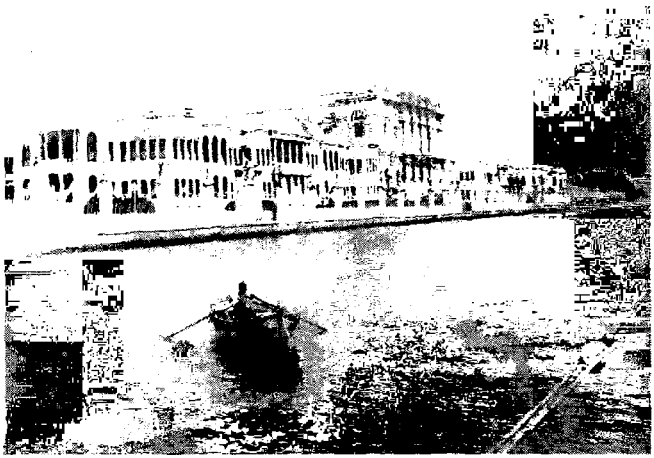
Bebek, Sébah&Joallier, 1900

Bursa, G. Berggren, 1890

Ayasofya, Abdullah Frères, 1900

Dolmabahçe Sarayı, Abdullah Frères, 1880

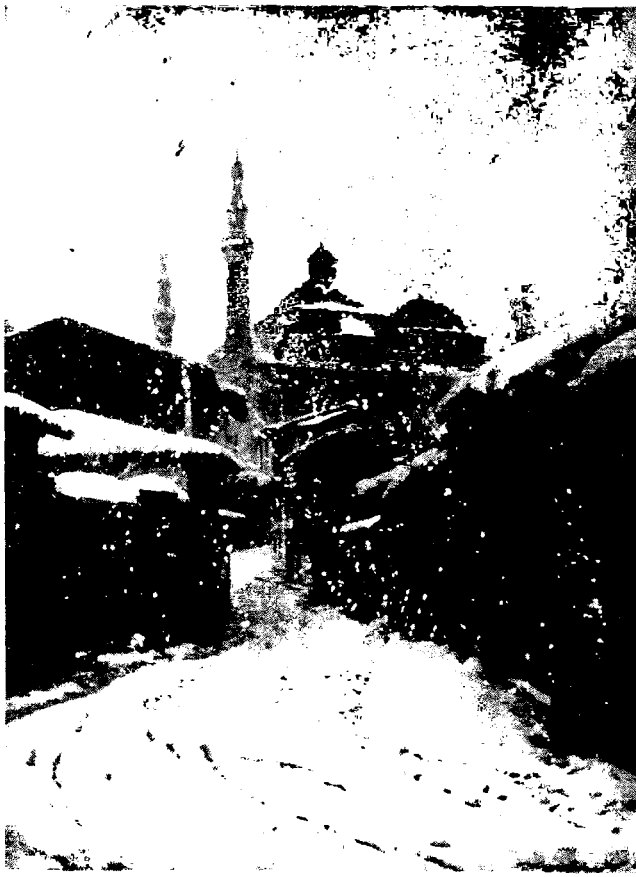
İstanbul'da bir sokak, Abdullah Frères, 1870

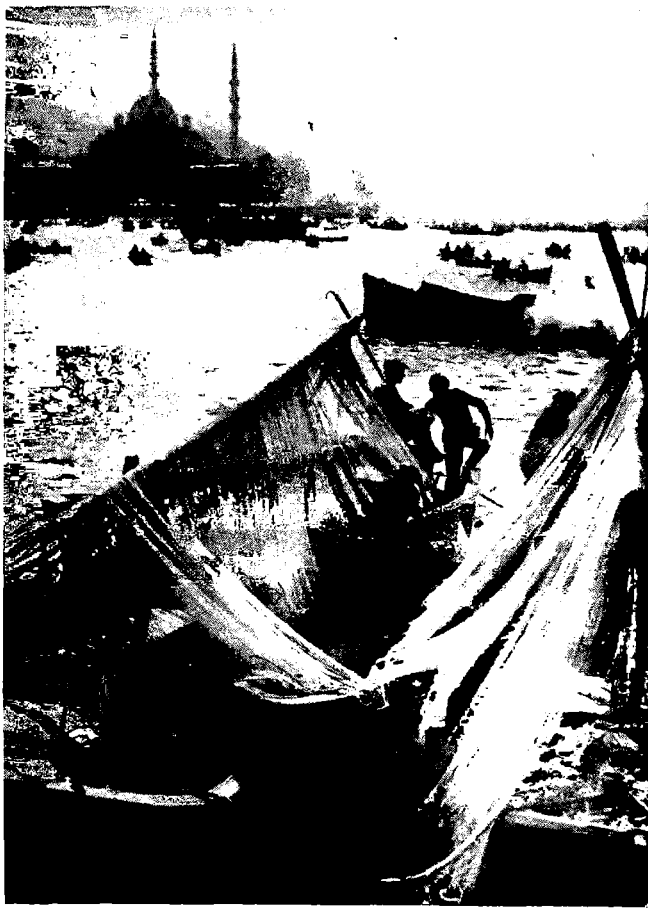
Yedikule, Pascal Sébah, 1860

Mühendishane Topçu Sınıfı talimde, Ali Sami, 1890

Bursa'da bir sokak, Arif Hikmet Koyunoğlu, 1908

Balıkçılar, Othmar Pferschy

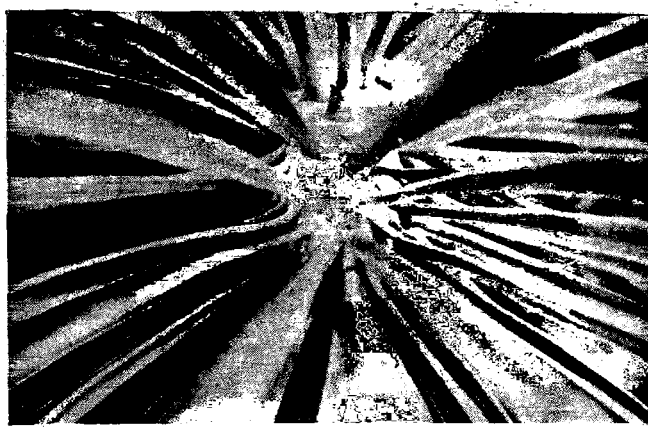
Ara Güler, 1965

Sedat Tosunoğlu, 1991

Ahmet Öner Gezgin, 1979

Kamil Şükun, 1972

Paul Mc Millen, 1990

Emine Ceylan, 1987

Nuri Bilge Ceylan, 1989

Mehmet Bayhan, 1977

Şahin Kaygun, 1991

Coşkun Aral, 1985

Selahattin Giz, 1932